

Søvngjenger i tåke av Tatjana Tolstaja

Oversatt og kommentert av Therese Forland

Masteroppgave i litterær oversettelse fra russisk til norsk

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Humanistisk Fakultet

Universitetet i Oslo

Høsten 2011

Denne masteroppgaven består av to deler.

Del 1 er en oversettelse av Tatjana Tolstajas novelle *Søvngjenger i tåke*, som er hentet fra hennes andre novellesamling med samme tittel. Teksten kjennetegnes av store tempoendringer, en høy grad av intertekstualitet og flere ulike stilnivåer.

Del 2 er en teoretisk del, der jeg fokuserer på kognitiv stilistikk og hvilke konsekvenser mine valg har for novellens stil. Deretter diskuterer jeg eksempler på stilistiske virkemidler hentet fra egen oversettelse i lys av teoriene til Eugene Nida og Lawrence Venuti.

Takk!

Takk til mamma og pappa for at dere alltid tror på meg, til Ingrid Bjermeland for bunnsolid vennskap, til Mia Frogner for alle de gode telefonsamtalene mellom nord og sør, til Maria Anda for gjennomlesning og sene kvelder med tsjekkisk folkemusikk, til Audun Mørch for veiledning.

Innholdsfortegnelse

Del 1: Søvnjenger i tåke av Tatjana Tolstaja	5
Del 2: Teoridel	36
1. Teoretisk innledning	36
1.1 Om teksten og forfatteren	36
1.2 Valg av tekst og teori	37
1.3 Lawrence Venuti og Eugene Nida	37
2. Stil	39
2.1 Hva er stil?	39
2.2 Stil i oversettelse	40
3. Stilistiske virkemidler	40
3.1 Intertekstualitet	40
3.2 Foregrounding	43
3.3 Flertydige Lora	46
4. Oppsummering og avsluttende refleksjoner	49
Litteraturliste	50
Vedlegg: Originalteksten. (Fjernet før elektronisk innlevering.)	

Del 1: *Søvngjenger i tåke* av Tatjana Tolstaja

Da han var kommet midtveis i sitt jordiske liv, begynte Denisov å fundere. Han funderte over livet, over dets mening, over forgjengeligheten i sin allerede halvt oppbrukte jordiske tilværelse, nattens redsler, jordens krypdyr, over den vakre Lora og et knippe andre kvinner, at sommeren er grå nå for tiden, og over fjerne land, hvis eksistens han strengt tatt ikke trodde noe særlig på.

Spesielt var han i tvil med tanke på Australias eksistens. Han var villig til å tro på Ny-Guinea, landets kjøttfulle, knirkende vegetasjon, lumre sumper og sorte krokodiller. Et merkelig sted, men det får så være. Han anså sågar fargerike og lille Filippinene for å være mulig, også den blålige korken Antarktis, som hang rett over hodet hans og risikerte å velte og overstrø ham med stikkende isfragmenter. Mens han røykte og veltet seg på divanen med harde, antikverte pøller og utslitte springfjær kikket Denisov på kartet over halvkulen. Han godkjente ikke kontinentenes plassering. Den øvre delen var ikke så dum: noen landmasser her, litt vann der, ingen sak. Noen innsjøer til i Sibir ville gjort seg. Afrika kunne vært høyere oppe. India var ikke så verst. Der nede var det imidlertid dårlig organisert: Fastlandet smalner inn til ingenting, øyene er spredt utover uten mål og mening, enkelte groper ... Og Australia er virkelig et malapropos: Det er opplagt for alle at det logisk sett skulle vært vann der, men neida! Værs'god! Denisov blåste røyk på Australia mens han undersøkte det fuktskadede taket: I overetasjen bodde en sjøkaptein, hvit, gylden og vakker som en drøm, flytende som tåke, uvirkelig som de mørkeblå sørlige havene. En til to ganger i året materialiserte han seg og dukket opp hjemme, tok et bad og oversvømte leiligheten til Denisov med alt som befant seg i den, enda det ikke var noe som befant seg der, bortsett fra divanen og Denisov. Det stod riktignok et kjøleskap på kjøkkenet. Denisov, som var en taktfull mann, fikk seg aldri til å spørre: Hva er det som skjer? Spesielt med tanke på at kapteinen allerede neste morgen etter naturkatastrofen pleide å ringe på døren, overrekke en konvolutt med et par hundre rubler – til reparasjon – og gå igjen med faste skritt: Til sjøs på ny.

Denisov tenkte irritert på Australia og fraværende på forloveden Lora. Alt var i det store og det hele bestemt, og før eller siden kom han til å bli hennes fjerde ektemann, ikke fordi hun lystet opp rommet, som man sier, men fordi lys ikke var nødvendig med henne. I lyset snakket hun uten stans om det som måtte falle henne inn.

”Veldig mange kvinner”, sa Lora, ”drømmer om å ha en hale. Bare tenk deg selv – først og fremst så vakkert det er med en tykk, lodden hale, kanskje stripe, svart og hvit, for eksempel, det ville kledd meg, i det hele tatt, på Pusjkinskaja så jeg en egnet pelskåpe. Den var kort med vidt erme og sjalskrage. Kunne passet til det svarte skjørtet, slik som det Katerina Ivanna sydde til Ruzanna, men som Ruzanna vil selge, se det for deg, dersom man hadde hale kunne man brukt pels uten krage: Surr halen rundt halsen, og så er det varmt. La oss anta at man er på teateret, en enkel aftenkjole, og over den – din egen pels. Chic! Og for det andre – tenk så beleilig: På metroen kan man holde seg fast i gelenderet med halen, og blir det varmt, så har man en vifte for hånden, dersom noen prøver seg – fik til ham med halen! Vil du at jeg skal ha hale? ... Hva mener du med at det er deg likegyldig?”

”Akk, kjære, vene, om jeg hadde hatt dine bekymringer”, sa Denisov melankolsk.

Denisov visste imidlertid at han selv ikke var noe å samle på med sin innrøkte dressjakke, sitt tungsinn og nattlige hjertebank, og ved morgengry – hans frykt for å dø og bli glemt, slettet fra den menneskelige hukommelsen, forsvinne sporløst i luften.

Halvparten av hans jordiske liv var forbi, foran ham lå den andre halvdelen, den verste. På dette viset vil Denisov virvle over jorden og forsvinne, og ingen kommer til å huske ham. Petrover og Ivanover dør hver dag, deres enkle navn hugges inn i marmor. Hvorfor kunne ikke Denisov foreviges på en eller annen minneplakett, hvorfor kunne ikke han pryde bydelen Orekhovo-Borisovo med sin profil? “I dette huset residerer jeg ...” Nå skal han gifte seg med Lora og dø. Hun kommer nok ikke til å henvende seg dit man avgjør slikt, om man skal udødeliggjøre noen eller ei ... “Kamerater, kan ikke dere udødeliggjøre min fjerde mann? Kom igjen a’ ...” “Ho, ho, ho ...” Hvem var han i det hele tatt for en? Han hadde ikke komponert noe, sunget noe eller skutt noen. Han hadde ikke oppdaget noe nytt og oppkalt det etter seg selv. ... Alt er allerede oppdaget, utregnet, alle, både levende og døde, fra edderkopper til kometer, fra muggost til ubegripelige stjernetåker. Ta for eksempel et eller annet virus, noe rask til spottpris, ville ikke engang fått en kylling til å nyse, men neida, det er allerede fanget opp, navngitt og adoptert av et par tyske vitenskapsmenn. Bare ta en titt i dagens avis. Tenk deg om, hvordan har de klart å dele det i to? De fant nok den verdiløse skiten i et uvasket glass og holdt på å dø av lykke, før de begynte å krangle

og skrike: “Min!” – “Nei, min!” De knuste briller, rev opp bukseseler, dengte løs på hverandre, ble andpustne, slo seg ned med et glass på divanen og omfavnet hverandre: “Kom an, kompis, la oss dele det i to” – “La gå, hva annet er det å gjøre med deg ...”

Mennesker hevder seg selv, klamrer seg fast, nekter å tre til side – det er helt naturlig! Ta et konsertopptak, for eksempel. Salen stilner, klaveret raser, tangentene glimter forbi som avsindige pastiller –springende, alt er på plass, stadig mer kraftfullt, en søt tornado kveiler seg, hjertet tåler det ikke, sliter seg løs, synger på siste verset, og plutselig: Ahem. Ahem-rrr-hem. Huh-Huh-Huh. Noen hostet. Riktig så kraftig hostet vedkommende. Og det var det. Konserten kom til verden med et saftig influensamerke, det forplantet seg som millioner av sorte soler, spredt utover til alle tenkelige kanter. Lyset vil slukne og jorden blekne, og planeten dekket av isbiter vil for alltid bevege seg langs uransakelige stjerneveier, men smartingens hostekule vil ikke viskes ut eller forsvinne, den vil for alltid være meislet ut i den udødelige musikkens diamanttavle – musikk er jo udødelig, er det ikke så? – rustne spikre hamret inn i evigheten, den slagferdige mannen befestet seg selv, han skrev navnet sitt i kuppelen med oljemaling, skvettet svovelsyre på de guddommelige trekkene.

Ja, ja.

Denisov forsøkte å finne opp noe – men fikk det ikke til, han forsøkte å skrive dikt – men de ble ikke skrevet, han begynte på et arbeid om umuligheten i Australias eksistens: Han kokte seg sterk kaffe og satt ved bordet hele natten. Han arbeidet godt og entusiastisk, men ut på morgensiden leste han over arbeidet sitt, rev det opp, gråt uten tårer og la seg til å sove med sokkene på. Rett etterpå møtte han Lora, og han ble tatt under hennes vinger, hørt og trøstet gjentatte ganger både hjemme hos seg selv i Orekhovo-Borisovo, der kapteinen selvfølgelig oversvømte dem med skinnende regn, da han igjen skurte sin Kingston-ventil, så vel som i hennes rotete, lille leilighet, hvor det var noe som bråkte i korridoren hele natten.

”Hva er det?” Spurte Denisov urolig, ”det er ikke mus?”

”Nei, nei, sov, Denisov, det er noe annet. Jeg sier det senere. Sov!”

Hva kan man gjøre, han sov, drømte avskyelige ting, våknet, tenkte over det han hadde drømt, døde av igjen, og om morgenen drakk han kaffe på kjøkkenet sammen med den velluktende Lora og faren hennes, som var enkemann og pensjonert zoolog, en stillferdig gamling med blå øyne, litt underlig, men hvem er ikke det?

Pappas hår var hvitere enn salt, og øynene klarere enn våren. Han var stille, tok lett til tårene, elsket karameller, rosiner og rundstykker med syltetøy, han lignet ikke på Lora i det hele tatt, som var støyete og oppøst, fullstendig sort og gylden. “Du skjønner, Denisov, faren min er vidunderlig, rett og slett en fredsdue, men jeg har problemer med ham, jeg skal fortelle senere. Han er så fintfølede, intelligent, lærd, han skulle fremdeles vært i arbeid, men han er pensjonert – han ble skjøvet ut av intrigemakere. Han holdt et foredrag på instituttet sitt om slektskapet mellom fugler og reptiler, krokodiller eller noe – du skjønner hva jeg mener, ikke sant? – de som løper og biter, men på instituttet var det en vitenskapelig assistent, hvis etternavn betyr ”fugl”, så han tok det personlig. Det er i det hele tatt slik innenfor zoologien at de konstant overvåker og er på jakt etter ideologisk råte, da de fremdeles ikke har bestemt seg for om mennesket er en ape – eller om det bare virker slik. Og slik jagde de pappa på dør, nå sitter han hjemme, gråter, spiser og populariserer. Du vet, han skriver slike fenologiske notiser for tidsskrifter, du forstår hva jeg mener. Om årstidene, padder, hvorfor hanen galer og hva som gjør at elefanter er så likendes. Han skriver godt, ikke noe slurv, som en dannet mann, i tillegg er han lyrisk. Jeg sier til ham: ’Kjære pappa, du er min Turgenev’ - så gråter han. Elsk ham, Denisov, han fortjener det.”

Med hodet senket, bedrøvet og ydmyk, lyttet Loras hvite far på monologene, tørket øyekrokene sine med et håndtørkle, og gikk til kontoret med stille skritt. “Shhh”, hvisket Lora, “stille ... Han har gått for å popularisere”. På kontoret er det stillhet, forfall, hyller som sprekker. Encyklopedier, håndbøker, gulnede tidsskrifter og pakker med avtrykk fra en eller annens artikler samler støv – alt er unødvendig, har klumpet seg sammen, blitt kaldt. I hjørnet av dette Nekropolis, som en ensom grav, står pappas bord, en bunke papirer, utgaver av barneblad: Pappa skriver for barn, pappa presser kunnskapen sin, som han har brukt mange år på å samle, inn i uutviklede, små Pioner-hjerner, pappa tilpasser seg, setter seg på huk, står på alle fire – på kontoret er det leven, utrop, hikst, knitring fra papir som rives opp i småbiter. Lora feier ut papirbitene, det gjør ikke noe, nå roer han seg, alt vil ordne seg nå. I dag tar pappa for seg ulven, pappa kjemper med ulven, bøyer, brekker, presser ham inn i behørige rammer. Denisov kikker åndsfraværende gjennom bitene som var feid ut.

“Ulven. Canis Lupus. Diett.

Ulvens diett er variert.

Ulven har en variert diett: gnagere, buskap.

Gråbeins varierte diett: her har du både gnagere og buskap.

I hvilken grad er ulvevalpens diett variert – denne lille, grå tønne: Her har du både harepuser og krusete lam ...” Det gjør ingenting, ingenting, kjære pappa, min glede, skriv, alt går over! Alt kommer til å bli bra! Det er Denisov som blir knust av tvil, sorte tanker, støpejernsdrømmer. Det er Denisov som lider, som om han hadde halsbrann, han kysser Lora på pannen, drar hjem til seg selv, slenger seg ned på divanen under kartet over halvkulen med føttene mot Tierra del Fuego, hodet under Filippinene, plasserer askebegeret på brystet sitt, damper ned Antarktis’ kalde fjell – det er jo noen som sitter der og graver i snøen i vitenskapens navn nå – her har dere røyk, gutter, varm dere. Han benekter Australia, et feiltrinn fra naturens side, drømmer svakt om kapteinen – det er på tide at det begynner å sive igjennom, pengene er brukt opp – og på ny om berømmelse, minne, udødelighet ...

Han drømte. Han hadde angivelig kjøpt brød – det vanlige, loff, rund, et titalls kringler. Og han tok det med seg et sted. Han var trolig i et slags hus. Kanskje en institusjon – korridorer, trapper. Tre stykker, en mann, en kvinne og en gamling, som nettopp hadde snakket rolig med ham – en forklarer noe, en gir råd om hvordan man kan passere – fikk plutselig øye på brødet og fór liksom sammen, som om de i et lite øyeblikk skulle til å kaste seg over ham, men straks behersket seg igjen. Og kvinnen sier: “Unnskyld meg, er det et brød De har?” – “Joa, jeg har kjøpt det ...” – “Og De vil ikke gi det til oss? ...” Han kikker og ser plutselig: Aha, de er *blokadniker*, beleirede Leningradborgere. De er sultne. Øynene deres er svært rare. Og han skjønner det straks: Aha, de er *blokadniker*, det betyr at jeg også er en *blokadnik*. Det betyr at det ikke finnes noe å spise. Og med ett overveldet grådigheten ham. For et øyeblikk siden var brødet en detalj, noe tøv, han hadde bare kjøpt det, og nå ville han plutselig ikke gi det fra seg. Og han sier: “Nja, jeg vet ikke. Jeg behøver det selv. Jeg vet ikke, jeg vet ikke.” De tier og ser ham rett inn i øynene. Kvinnen skjelver. Da tar han en kringle, den som har færrest valmuefrø, bryter den opp i biter og deler ut, men en bit av denne kringlen tar han likevel selv, han holder tilbake. Hånden er bøyd på en pussig måte – man kan ikke bøye den slik i våken tilstand – og han holder tilbake. Uvisst av hvilken grunn, bare ... for at ikke alt skal bli borte med en gang ... Og plutselig forlater han dem, disse menneske og deres utstrakte hender, og straks er han hjemme hos seg selv og forstår: Hva slags jævla beleiring? Det er

ingen beleiring. Vi bor endatil i Moskva, 7000 kilometer unna – så hvorfor dette? Kjølenskapet er jo fullt, selv er jeg mett, og utenfor vinduet går folk fornøyde rundt, smilende ... Plutselig skammer han seg, en ubehagelig kvalme rundt hjertet, den fyldige loffen tynger, og disse ni kringlene, som bindeledd i en brutt lenke, og han tenker: Åh, jeg burde ikke ha vært så grådig! Hva er jeg for en? For et svin ... Og han styrter tilbake: Hvor er de, disse sultende?

Men de er ikke der lenger, det var alt, de har dratt, kjære venn, du gikk glipp av det, ikke hold pusten, alle dører er låste, tiden har stått på gløtt og blitt smekket igjen, gå videre, le, lev, du får lov! Men slipp meg inn, da! Åpne opp! Alt skjedde så fort, jeg rakk ikke engang å bli forferdet, jeg var ikke klar! Men jeg var rett og slett ikke klar! Han banker på døren, hamrer løs med beina, sparker med hælene, døren åpner seg på vidt gap, det er en kantine, en slags kafé, ut kommer avslappede middagsgjester, de tørker mette munn, på tallerkene ligger det spaghetti, koteletter som er plukket fra hverandre ... De tre passerte slik skygger forsvinner i tiden, ble oppløst, falt fra hverandre, ikke dem, nei, de vil aldri bli komme tilbake, et nakent tre svinger med grenene, gjenspeiles i vannet, lav himmel, solnedgangens varme stripe, farvel.

Farvel! Han dukker opp igjen i sengen sin, på divanen, han dukket opp, krøllet sammen lakenet med føttene, han forstår ingenting: Hva slags tull er dette, hva er den egentlige grunnen? Om han bare kunne sovnet igjen øyeblikkelig, så ville alt gått over, vært glemt om morgenen, vasket bort, som ord i sanden på havets støyende bredde – men slik er det ikke. Av en eller annen grunn stod han opp, forbauset over det han hadde sett, kom seg til kjøkkenet og spiste et karbonadesmørbrød mens han kikket tanketomt fremfor seg.

Det var en mørk grålysning i juli, helt i sin begynnelse, fuglene hadde ennå ikke begynt å synge, det var ingen som gikk i gatene, en høvelig tid for skygger, gjenferd, succubi og fantomer.

Hvordan hadde de sagt det? “Gi oss” – var det ikke så? Jo mer han tenkte på dem, dess klarere så han detaljene. De var levende, kors på halsen. Nei, verre enn levende. Ta for eksempel gamlingens hals, den materialiserte seg og insisterte, inkarnerte seg selv hårdnakket, en tykk, brun og rynkete hals, mørk som skinnen til en røkelaks. Kragen på en hvitlig, falmet blå skjorte. Og en benknapp, knekt i to.

Ansiktet var konvensjonelt – det var en gamling, og det var alt – men halsen, kragen, og knappen hadde brent seg fast på netthinnen hans. Kvinnen gjennomgikk en metamorfose, pulserte på den ene og den andre måten, ble til en tynn, sliten blondine. På et vis lignet hun på hans avdøde tante Rita.

Men den andre mannen var tykk.

Nei, nei, de hadde oppført seg taktløst. Denne kvinnen, som hun spurte: “Hva er det du har der, brød?” Som om det ikke var åpenbart! Ja, brød! Han burde ikke oppbevart det i trådnett, men i en veske, eller i det minste dekket det til med papir. Og hva er dette ”Gi oss”? Hva er nå det for noe? Og hva om han selv hadde en familie, barn? Kanskje han hadde ti barn? At han ikke har barn er irrelevant, da det til syvende og sist er hans sak. Han kjøpte det – noe som betyr at det var en nødvendighet. Han gikk rolig for seg selv. Og plutselig: ”Gi oss!” Litt av en erklæring!

Hvorfor eglet de seg inn på ham? Jo, han sparte på brødet, han hadde en slik tilskyndelse, det var sant, men han ga dem kringlen, og en lubben, dyr, gylden kringle er forresten bedre, mer verdifull, enn grovbrød for den saks skyld. For det første. Og for det andre, så tok han straks til fornuft igjen, hastet tilbake, ønsket å rette opp alt, men alt hadde forsvunnet, blitt forskjøvet, forvrent, hva kan man da gjøre? Han lette etter dem, ærlig og redelig, fullstendig klar over sin egen skyld. Han forsøkte å trenge seg inn gjennom dører, hva kunne man egentlig gjøre når de ikke ventet og hadde forduftet? De burde blitt stående og ikke rørt på seg, støttet seg til rekkverket – det var et rekkverk der – og ventet rolig mens han hastet til deres unnsetning. De klarte ikke holde ut i ti sekunder engang, ærlig talt! Nei, ikke ti, ikke sekunder, der er alt annerledes, stedet glipper og tiden krenger til side som en lurvete bølge, og alt dette virvler, virvler, der er et stort, saktegående, hult sekund, som et forlatt tempel, et annet sekund – lite, vevret, raskt – du tenner en fyrstikk og brenner tusen år, et skritt til siden – og du befinner deg i et fremmed univers ...

Men denne mannen var nok den verste av dem alle. For det første, så var han veldig fyldig, skjødesløst fyldig. Han holdt seg litt i bakgrunnen, og selv om han betraktet fraværende, så var det med misnøye. Han begynte for eksempel ikke å forklare Denisov veien, deltok overhodet ikke i samtalen, men kringlen tok han. Hah, han tok kringlen, trengte seg frem! Han knuffet sågar til gamlingen. Og selv var han den tykkeste av alle! Og hånden hans var hvit som en barnehånd, stram og med fregner strødd utover som hirsegryn, nesen var krokert og hodet formet som et egg, og

disse brillene! Han var i det hele tatt en motbydelig fyr, og det var ubegripelig hva han hadde å gjøre i et slikt selskap. Han var åpenbart ikke en av dem, han hadde bare løpt bort, holdt seg i nærheten, sett at noe ble delt ut. Nå ja ... Denne kvinnen, tante Rita. Det synes som om hun var den mest sultne av de tre ... Vel, jeg ga jo henne kringlen! I deres situasjon er det for ren luksus å regne – et stort, ferskt, gyllent stykke ... Herregud, hva slags situasjon?! Hvem er det jeg forsvarer meg overfor? De eksisterer ikke, de gjør ikke det! Verken her, der, noen steder! En uklar, springende visjon i natten, vann som strømmer over vinduet, en forbigående spasme i hjernens dype blindgate, et uendelig lite og unødvendig blodkar sprakk, et hormon gurglet, noe hoppet over et slag i lillehjernen, i tyrkersadelen eller noe sånt – hva er det de egentlig kalles, disse øde bakgatene? ... Øde bakgater, brosteinsbelagte veier, døde hus, natt, en lanterne gynger, en skygge farer omkring – er det en mus som piler, en nattlig fugl, eller var det bare et høstløv som falt? Plutselig skjelver alt, blir fuktig, flyter og stanser igjen – kort, kaldt regn drev forbi og forsvant.

Hvor var jeg?

Tante Rita. Det er noen merkelige reisefeller hun har samlet med seg, tante Rita! Om det er henne, selvsagt.

Nei, det er ikke henne. Nei. Tante Rita var ung. Hun hadde en annen frisyre: opprullet pannelugg, håret var lysere, tynt. Hun pleide å snurre foran speilet mens hun prøvde på skuldskjerf og sang. Hva mer? Nei, ingenting mer! Hun bare sang.

Hun må ha drevet med bryllupsforberedelser.

Så forsvant hun, og moren befalte Denisov å aldri mer spørre om henne. Å glemme. Denisov adlød og glemte. Og pudderdåsen som stod igjen etter henne, en flakong med mørkeblå silkedusk, byttet han mot en lommekniv i bakgården. Moren slo ham og gråt den natten – han hørte henne. Og trettifem år hadde gått. Hvorfor plager det ham?

Jeg skulle gjerne ha visst hva beleiringen har med saken å gjøre. På det tidspunktet var det allerede lenge siden beleiringen var over. Når man forleser seg på alt mulig om natten ...

Men det hadde vært interessant å vite hvem disse menneskene var. Gamlingen så ut som en fisker. Hvordan hadde han havnet der? ... Og denne tjukkassen – han er hva? Også død? Åh, som han må ha hatet å dø, slike mennesker frykter alltid døden. Det var uten tvil hvining! Og barna skrek: Pappa, pappa! Hva døde han av?

Kamerater, hvorfor kom dere til meg? Hvordan angår dette meg? Har jeg drept dere? Dette er ikke min drøm, jeg har ikke noe med det å gjøre, jeg er ikke skyldig! Ha dere vekk, kamerater! Vær så snill, ha dere vekk!

Herregud, så kvalm jeg blir av meg selv! ...

Det er bedre å tenke på Lora. En vakker kvinne. Det fine med henne er at hun, selv om hun etter alle solemerker elsker Denisov høyt, ikke plager ham i det hele tatt, hun krever ikke uavbrutt oppmerksomhet, forsøker ikke å endre livsførselen hans, og klarer seg i det store og det hele på egenhånd, hun driver rundt på teatre, undergrunnsvernissasjer, saunaer, mens Denisov er anstrengt i tanker, tæres bort på sin divan og søker veien til udødelighet. Hva slags problemer har hun egentlig med faren? Pappa er god, fredelig, pappa er det som trengs, pappa kan ordne opp. Han sitter på sitt kontor, blander seg ikke inn i noe, gnasker sjokolade, skriver på et lager av småartikler til vinteren: ”Skogens herre elsker å delikatere seg med bær og urter ... Men når nordavinden blåser, og det fändenivoldske uværet begynner å leke seg, så saktner Bamse Brakars forbrenning brått, fordøyelsessystemets vitalitet går ned, samtidig som fettlagene øker. Men den strenge kulden skremmer ikke Bamse: Ikke bare hårveksten, men også den framifrå epidermisen ...” Åh, om man kunne gjøre som bjørnen, gjemme seg i hiet, grave seg ned i snøen, knipe sammen øynene, bli døv, falle i søvn, vandre gjennom den døde byen langs festningsmuren, fra port til port, langs de brosteinsbelagte veiene mens man teller vinduene, mister tellingen: Der lyser det ikke, og der lyser det ikke, ikke der heller, og der vil det aldri tennes noe lys – kun ugler, og månen, støv som har blitt kaldt og knirkingen fra en dør på rustne hengsler ... Men hvor hen har alle forsvunnet? Tante Rita, se, der har du et fint hus, små vinduer, trapp opp til andre etasje, blomster i vinduskarmen, forkle og feiekost, et lys, skuldskjerf og et rundt speil, bo her! Kikk ut av vinduene om morgenen: Den gamle mannen i blå skjorte sitter på en benk, hviler ut etter et langt liv, den fregnete, tjukke mannen har med seg grønt fra markedet, smiler, vinker, og der sliper skjærsliperen sakser, mens der borte banker de tepper ... Og der sykler Loras pappa, dreier pedalene, hundene løper etter ham, havner under hjulene.

Lora! Jeg er kvalm, tankene tynger, Lora, kom, fortell noe! Lora! Hallo!

Men Lora orker ikke komme til Orekhovo-Borisovo. Lora er fryktelig trøtt i dag, beklager, Denisov, Lora dro til Ruzanna, det er noe galt med foten hennes,

forferdelige greier. Hun har vist den til legen, men legen forstår ingenting. Nåvel, slik er det alltid. Men så har du Viktoria Kirillovna, hun tok en kikk og sa straks: Ruzannotsjka, noen har kastet en forbannelse over deg. Og når noen gjør det, så går det alltid utover beina. Det er mulig å finne ut hvem som har kastet denne forbannelsen, sa Viktoria, men det spørsmålet er sekundært, da det er tusen hekser i Moskva, og det viktigste nå er å forsøke å heve den. I første rekke må vi røyke ut leiligheten med løkblad, i alle hjørner. Og slik kom det til at vi gikk rundt og røykte ut, deretter så Viktoria Kirillovna gjennom alle blomstene i blomsterpottene og sa: Disse går det greit med, men dette her – å oppbevare slikt i huset, har du gått fra vettet? Det må kastes ut øyeblikkelig. Ruzanna sa at hun vet hvem som skader henne, det er kvinnfolkene på jobben. Hun hadde kjøpt seg en tredje pelsskåpe, og følte med en gang at stemningen ble trykket da hun kom på jobb. Det er rein og skjær misunnelse, og det er ikke til å forstå hvorfor de har slike tarvelige følelser, til syvende og sist, sa Ruzanna, så var det jo ikke til seg selv hun hadde kjøpt pelsen, men til de andre, for å heve det estetiske nivået i landskapet. For Ruzanna selv kan jo uansett ikke se noe fra innsiden av pelsen, men for dem på utsiden blir ting mer interessante, det er sjelelig variasjon. Helt gratis. Det er jo nesten som en kunstutstilling, man henter inn Mona Lisa eller Glazunov, og folk presser på i kø i fem timer og betaler sågar blodpenger for det. Mens her har Ruzanna betalt med sin egne penger, vær så god – kunst levert på døren! Og likevel er de misfornøyde. Det er beint frem obskurantisme. Og Viktoria Kirillovna sa: Ja, det er obskurantisme, og befalte Ruzanna å ligge i sengen med hodet mot øst. Og Ruzanna viste henne et bilde av datsjaen som hun og Armen har ved Svartehavet, for at Viktoria skulle fortelle henne om alt var i orden der. Viktoria betraktet det oppmerksomt og sa: Nei, ikke alt. Huset er tungt. Det er et veldig tungt hus. Og Ruzanna ble bedrøvet. Det var utført så mye arbeid på datsjaen, måtte hun virkelig bygge om alt? Men Viktoria beroliget henne, og sa at hun skulle avse tid for å dra til datsjaen sammen med ektemannen, som også er i besittelse av noen utrolige evner, bo der litt og se hvordan hun kunne hjelpe. Hun spurte Ruzanna om stranden og markedet lå i nærheten av dem, siden de er kilder til negativ energi. Det viste seg at de var like i nærheten, noe som førte til at Ruzanna ble enda mer bedrøvet og ba Viktoria om hjelp omgående, hun simpelthen bønnfalte henne om å fly til Kaukasus straks og skille ut disse energiene så langt råd er. Og Viktoria, som har et hjerte av gull, tar med seg et bilde av Ruzannas bein for å

helbrede det der i sør. Til Lora sa hun at energistrålen hennes hadde blitt fullstendig ufokusert, ryggraden forurenset, og med en Yin som gnistrer ustanselig, så kan dette ende dårlig. Det er fordi vi bor ved et tv-tårn, og både mitt og pappas felt er vilt skjeve. Og om pappas tilfelle – jeg har problemer med pappa – sa hun: Det er utenfor hennes kompetansefelt, men akkurat nå er det en aldeles utmerket guru på besøk i Moskva, navnet er umulig å uttale, Pafnutij, eller noe sånt, Epaminodovitsj, han helbreder dem som tror på ham med spyttet sitt. Fullstendig uten utdanning, en vidunderlig gamling, skjegg til knærne og slike gjennomborende, inntrengende øyne. Han tror ikke på blodomløp, og har allerede overbevist mange om at det ikke finnes: Til og med en kvinnelig lege fra en departemental poliklinikk, en dedikert tilhenger av ham, er fullstendig overbevist om at han har rett når alt kommer til alt: Pafnutij lærer bort at de ikke finnes noe blodomløp, det bare virker slik, men safter eksisterer, det er klart. Og dersom saften i et menneske mister sin friskhet, så er det et sykdomstegn, om saften koagulerer, så betyr det lemlestelse, og dersom den har gått fullstendig til helvete og tørket ut, så er det ute med vedkommende, han kommer til å få slag. Men Pafnutij helbreder ikke alle, bare dem som tror på hans lære, og han krever ydmykhet: Man må kaste seg for hans føtter og be: ”Hjelp meg, bestefar, en liten og ynkelig makk”, og dersom du ber godt, så spytter han på deg, og det sies at ting straks blir lettere, det er som om du ser lyset og får et sjelelig løft. Helbredelsen tar to uker, dessuten kan man ikke røyke, te er forbudt, til og med melk, Gud forby, du kan kun drikke ukokt vann gjennom nesen. Nå ja, som du nok forstår, så er selvfølgelig enhver akademiker rasende, alt deres vitenskapelige arbeid ryker, og stipendiatene ser til andre kanter. De kan imidlertid ikke røre ved ham, fordi han har kurert en eller annen sjef. De sier at det firmaet fra Sveits, hva heter det igjen, ”Sandoz” eller noe, kom og tok en prøve av spyttet hans til analyse, de kan ikke foreta seg noe uten kjemi, så åndsfattig, forferdelig – uansett, resultatene er hemmelighetstemplede, men etter sigende fant de kloramfenikol, oletetrin og en slags psi-faktor i gamlefars spytt. Og i Basel bygger de to fabrikker for å fremstille denne faktoren, og journalisten, Postrelø, du vet, den berømte, han skriver nå en meget kvass artikkel om at vi ikke skal tillate departementale byråkratismer og ødsling av fedrelandets spytt, slik at vi ikke nok en gang ender opp med å kjøpe tilbake vår egen eiendom med fremmed valuta. Ja, jeg er helt sikker, og i går stod jeg i kø i den ”Natasja”-butikken for å kjøpe peruanske t-skjorter, greie nok om man ser bort fra de

grove kragene, og jeg kom i snakk med en kvinne som kjenner denne Pafnutij og kan få i stand et møte med ham mens han er i Moskva, hvis ikke drar han hjem igjen til Bodajbo. Hører du på meg? ... Hallo!

Dumme kvinne, hun snakker i ørska, på måfå, mens hun strekker ut armene, gjennom søker fremspring og kløfter, snubler i tåken, hun skjelver og rister i søvne, hun trekkes til irrllys, forsøker å fange lysrefleksjoner med klossete fingre, griper etter sirkler i vannet, kaster seg etter skygger i tåken: Hun lener hodet mot siden, lytter til raslingen av vind og støv, smiler rådvill, ser seg om – hvor ble det av, det som nettopp viste seg i et glimt?

Det klukket, gjorde et hopp, et byks, smalt – se, se! Bak, opp, med hodet først, det forsvant, er ikke mer!

Havet er tomt, havet stormer, fjell av sort vann buldrer bortover ikledd en bryllupskrans av frådende skum: Man kan løpe langt og bredt med vannfjellene – det finnes ingen hindringer, ingen grenser for stormens koking. Denisov avskaffet Australia, rev landet løs med et knas, som en jeksel, plantet en fot i Afrika – tuppen knakk av – la enda mer trykk på foten – godt. Den andre foten i Antarktis, klippene stakk, skoene var fullpakket av snø, stødig. Han festet grepet om det feilaktige kontinentet mens han rugget frem og tilbake – Australia satt fast i havets rede, fingrene gled i undervannsgjørmene, koraller skrapte opp knokene. Nå, da! En gang til ... Hoi! Han rev det løs, ble svett, holdt det med begge hendene, tørket seg med albuen: Det dryppet fra røttene til Australia, sand drysset fra toppen, en ørken av noe slag. Sidene er kalde og glatte – fullstendig overgrodde. Men hvor skal Australia nå? Til den nordlige halvkule? Er det plass der, da? Denisov stod med Australia i hendene, solen skinte i nakken hans, det var i ferd med å bli kveld, han kunne se langt. Hånden klødde under den rutete sportsskjorten – æh, det er noen slags småkryp på den! De biter! F-faen ... Han dumpet den tunge stubben – sjøsprøyten stod – den klukket, kregte, sank. Uff ... Det var ikke slik at han ønsket det ... Men noe hadde jo bitt ham! Han satt seg på huk, dinglet skuffet med hånden i det grumsete vannet. Til helvete med Australia. Greit. Innbyggerne var uinteressante. Tidligere straffanger. Han ville jo kun det beste. Det var synd i tante Rita bare ... Denisov snudde seg på sofaen, lot askebegeret falle, bet i puten og begynte å ule.

Midt på natten fostret han tanken om at det ville ha vært fint å lede en slags liten, men ren bevegelse. La oss si for redelighetens skyld. Mot tyveri, for eksempel.

Rense seg selv og kalle på andre til å komme etter. Til å begynne med skulle han levere tilbake alle lånte bøker. Ikke forsyne seg med fyrstikker og fyllepenner. Ikke stjele toalett-papir fra institusjoner og tog. Deretter større og større, og før du vet ordet av det, streber folk etter det samme. Ta ondskapen ved roten der han møtte den. Før du vet ordet av det, vil du bli husket med gode ord.

Neste kveld, mens han stod i kø for å kjøpe kjøtt, la Denisov merke til at ekspeditøren jukset, og bestemte seg øyeblikkelig for å avsløre ham. Han underrettet borgerne høyt om sine observasjoner, og foreslo at alle som hadde veid bitene sine og var på vei til å betale, skulle gå tilbake til disken og kreve ny veiing og utregning. Der borte står det jo kontrollvekter. Og hvor lenge, medborgere, skal vi holde ut med falskhet og tap? Og hvor lenge skal de grådige beistene, de umettelige iglene, trække på vår arbeidssvette og latterliggjøre vår dueaktige stillferdighet. Hei du, bestefar, vei bryststykket ditt igjen. Jeg sverger på min ære at det er tyve kopek i papir der.

Køen begynte å bli urolig. Men gamlingen, hvis Denisovs rettskafne stemme påkalte, ble straks glad, og sa at han hadde slukt slike kontrarevolusjonære som Denisov på sørfronten og sør-østfronten, at han kjempet mot hvitegardister, at han, som deltager i andre verdenskrig, får en bete kaviar til høytidene, skinke produsert i Den føderale republikken Jugoslavia, samt to pakker gjær, noe som vitner om en ubetinget tillit til ham, krigsveteranen, fra myndighetenes side om at han ikke misbruker gjæren og lager hjemmebrent av den. Han sa at nå, som en respons på myndighetens tiltro til ham, så skulle han rykke opp med roten og svi bort den seksuelle løsaktigheten i deres butikkjede, og at han ikke kunne tillate at ethvert kryp i japanske jakker gjorde opprør mot vår sovjetiske slakter. En korrekt informert person burde forstå at mangelen på kjøtt kan forklares med at enkelte hadde gått til anskaffelse av en dyr hunderase som ikke var tilgjengelig for folk flest, og at de hadde spist opp alt kjøttet. Og dersom det ikke fantes smør, så betyr det at det ikke blir krig, fordi alle pengene til smør har blitt brukt til forsvar, og de som går med Adidas-slipers kommer til å forråde fedrelandet. Da han hadde sagt dette, gikk gamlingen fornøyd av sted.

Et par av dem som hadde hørt gamlingens tale ble alvorlige og så vaksomt på klærne og føttene til Denisov, mens mesteparten velvillig begynte å lage bråk, og leverte kjøttet til ny veiing. De var overbeviste om at de hadde blitt snytt på forskjellig vis, og hisset seg gladelig opp. Fornøyde i sin rett bevegde de seg i en

klynge ned til bestyreren i kjelleren. Denisov ledet an massene, og det var som om kirkefanene bølget i vinden og Blodige søndags usynlige sol stod opp. I de bakerste rekkene var det sågar som om de begynte å synge, men så åpnet bestyrerens dør seg på vidt gap, og ut fra den grå avkroken, med fulle vesker i hendene – damevesker, vatterte med blomster – kom den berømte kjekkasen, skuespilleren Rykusjin glidende, han som bokstavelig talt samme uke hadde satt opp en mandig, dyster mine og røykte megetsigende inn i hvert eneste ansikt fra tv-skjermen. Opprøret falt fra hverandre med en gang, gjenkjennelsen var gledelig, selv om den ikke var gjensidig, kvinnene dannet en ring rundt Rykusjin, krølltoppen av en bestyrer strålte, de fraterniserte, noen gråt en skvett, fremmede mennesker omfavnet hverandre, en korpulent kvinne, som hadde dårlig utsyn, klatret opp på en sildetønne og holdt en slik flammende tale at det ble bestemt der og da at man skulle rette en felles takk til handelskontoret, og be Rykusjin om å ta stillingen som kreativ leder ved daghjem nr. 238, med en årlig opptreden som julenissen. Rykusjin krøllet en notatblokk, rev ut flere ark med autografer, kastet dem utover bølgene av hoder: Nye tilhengere veltet fra butikken ovenpå, de førte med seg en fire ganger ordinert skolelærerinne, som hadde blitt blind av sinnsbevegelsen, mens Pionerbarna og skolebarna sklei plystrende nedover de vakleворne gelendrene, og deiset ned i kålbingene. Denisov snakket om sannhet, men de hørte ikke på ham. Han tok en sjanse, satt seg på huk, brettet ut en kant av Rykusjins veske, fiklet med et papir. Det var tungere i det. Det er altså han som spiser dem. Fra huk kikker han opp i gourmandens kalde øyne, og han svarte med blikket: Ja, slik er det. Legg det på plass. Folket er bak meg.

Denisov ga ham rett, unnskyldte seg og gikk mot strømmen.

Synet av Australias sorgløse eksistens fremkalte raseri i ham. Ta den! Han rykket kartet og rev av det femte kontinentet sammen med New Zealand. Samtidig slo han til Filippinene.

Om natten drypte det fra taket. Kapteinen hadde kommet tilbake. Da blir det penger. Man burde skrive en historie om kapteinen. Hvem han er, hvor han kommer fra. Hvor han seiler. Hvorfor han drypper. Ja, hvorfor drypper han, egentlig? Klarer han seg ikke uten vann?

Kanskje rørene hans har rustet.

Kanskje han er full.

Eller så går han inn på badet, legger hodet på kanten av vaskeservanten og gråter, gråter som Denisov, gråter og sørger over sitt meningsløse liv, havets tomhet, de lilla øyenes bedragerske skjønnhet, menneskelige lyter, kvinnelig dumhet, han sørger over de druknede, avdøde, glemte, hengivne, overflødige: Tårene flyter over fra den tilgrisede steintøysvasken, strømmer utover gulvet, det er allerede steget opp til ankene, der er det ved knærne, krusninger, ringer, vind, storm, sies det ikke at den vises hjerte er i gråtens hus, mens tåpenes hjerte befinner seg i munterhetens hus?

Tante Rita, hvor er du? I hvilke rom streifer din vektløse sjel, kjenner du fred? Farer du rundt som et blekt vindpust over de dødes enger, der stokkroser og afodiller gror, blåser du som en vinterstorm, presser du deg gjennom sprekker i varme menneskeboliger, synger du med pianoets lyder, fødes og dør du sammen med musikken? Kanskje klynker du som en hjemløs hund, springer over en vei i natten som et skyndsomt pinnsvin, kveiler deg sammen under en fuktig stein som en øyeløs makk. Det er tydelig at du ikke har det bra der du er nå, hvorfor skulle du ellers trenge inn i våre drømmer, strekke ut hånden, be om almisser – brød, eller kanskje bare minner? Og hvem er det du har tatt som følgesvenner, du som er så vakker, med lyst hår og fargerikt skulderskjerf. Eller er veiene dere farer langs så farlige, er skogen der dere sover så kald og øde at dere klynger dere sammen i bander, trykker dere mot hverandre, holder hender mens dere flyr i natten over våre opplyste hjem?

Er det dette som venter meg også, om kort, men likevel ubestemt tid, å flakke omkring på det viset, klynke, banke på: husk, husk! ... Morgengryets hovslag på brolegningen, den hule lyden av et eple som falt i en avblomstret hage, et bølgeskvulp i høsthavet – noen ber for seg, krafser, vil vende tilbake, men porten er stengt, låsene har rustet, nøklene er kastet, vokteren er død, og ingen har kommet tilbake.

Ingen, hører dere, ingen har kommet tilbake! Hører dere? Jeg skriker nå!!! Aaaaaaaaaaaaaa! Ingen! Ingen! Det er dit det bærer med oss alle, en uovervinnelig kraft skubber oss i ryggen, beina sklir på en skråning som er i ferd med å rase ut, hendene klamrer seg fast til gresstuster, la meg bare få komme til meg selv, trekke pusten! Hva blir igjen av oss? Hva blir igjen av oss? Ikke rør meg! Lora! Lora! Åh, Lora, da!

... Og der kom hun ut av mørket, fra den grå tåken, hun kom frem og bevege seg rett mot ham uten hastverk – tripp trapp, tripp trapp - i et par hemningsløse gullstøvletter, uforskammede, åpne, utsvevende ankelstøvletter: De magre, fattige

anklene hennes smånirket, gynget i det gylne læret. Høyere oppe rullet og raslet en praktfull regnkåpe i nattåkens svarte perler, spenner klirret og klapret, enda høyere oppe rørte et smil seg. Og gatelysenes måneregnbue fikk de rosenrøde tennene til å lyse opp, over smilet hang tunge øyne, og oppå all denne bevegelsen, risk og prakt, triumf og heslighet, hele den virvlende, levende malstrømmen, var det klasket en tragisk herrehatt. Herregud, himmelske fader, det var med henne han skulle dele seng, bord og drømmer! Hvilke drømmer? Det er ikke viktig. Alle mulige. En vakker kvinne, en snakkesalig kvinne, hodet fullt av søppel, men en vakker kvinne!

”Men hei, Denisov, jeg har ikke sett deg på evigheter!”

”Hva er det for slags fillesko du har på deg, min skatt?” Spurte han misfornøyd mens Lora kysset ham.

Hun ble overrasket og så på støvlettene sine, på deres døde gullslag, vrent som kjøttet til en hvit fluesopp. Hva er dette for noe? Hva er det med ham? Hun hadde allerede brukt dem i ett år, hadde han liksom glemt det? For all del, det var på tide å kjøpe nye, men nå var det absolutt ikke aktuelt. Mens han hadde isolert seg, så var hun blitt rammet av en forferdelig ulykke: Det hadde seg slik at hun fant tid til å gå i teateret en gang hvert jubelår, hun ville bare ha litt fri fra pappa, leve litt som alle andre, så hun sendte pappa på datsjaen, og ba Zoja Trofimovna om å se etter ham. Zoja Trofimovna holdt ikke ut i mer enn tre dager, noe ingen klarte, men det er ikke det som er poenget, uansett, mens hun kjølte seg ned i et kjellerteater – et veldig trendy, lite teater, der man må kjempe om billettene, og dekorasjonene består av bastmatter og tegnestifter, der taket drypper, men man blir lett til sinns, der det trekker ved beina, men så snart du kommer inn er det som en katarsis, der det er slik entusiasme og så hellige tårer at man bare holder på å forgå – uansett, mens hun hadde sullet rundt der, så hadde ugjerningsmenn rensket leiligheten deres. De hadde båret ut alt, bokstavelig talt alt: lysestaker, bh-er, et abonnementsverk av Molière og en giftigrosa Filiminovskij-leke, som forestilte en mann med en bok. Det var en gave fra en bondeforfatter, et naturtalent, han er ikke utgitt, men han kom til fots fra provinsen, overnattet hos gode mennesker, og av prinsipp vasker han seg ikke, av prinsipp fordi han kjenner sannheten og hater fliser med et uforsonlig agg, han blir rett og slett glorødt om han så mye som ser flis eller kakkel, han har sågar en diktsyklus som er anti-flis – mektige linjer, solide som tømmer, fulle av ”Hill! Hill

være deg!”, og noe veldig dypt om magiske *gúsljer*¹ – uansett, gaven hans forsvant, det vietnamesiske perleforhenget tok de også, og det de ikke klarte å bære, flyttet de om på eller kastet i en haug. Jeg vet simpelthen ikke hva slags folk dette var. Hun anmeldte det naturligvis til politiet, men selvfølgelig til ingen nytte, da politiet hadde slik grufulle oppslagstavler: Barn som hadde forsvunnet, kvinner som hadde vært borte i årevis, så hvorfor skulle de kaste alt de hadde i hendene for å finkjemme Moskva på jakt etter noen bh-er? Enda godt de ikke kastet pappas manuskripter, men bare spredte dem utover. Uansett, hun var svært bedrøvet på grunn av dette, hun var også bedrøvet fordi hun hadde vært på en gjenforeningsfest med tidligere klassekamerater om kvelden, det var 15 år siden de hadde gått ut, og alle hadde forandret seg til det ugjenkjennelige. Det var et mareritt, fremmede mennesker, men det var ikke poenget, det viktigste var Makov og Sysoev, de pleide å sitte på bakerste rad og spytte papirbiter, de tok med spurver til skolen og var i det hele tatt som erteris. Uansett, Makov omkom i fjellene, og der har han blitt værende. Det var fire år siden, og ingen visste det, tenk deg bare, ganske enkelt en helt, intet mindre, mens Sysoev var blitt tjukk og tilfreds, han ankom i en svart bil med sjåfør, og beordret sjåføren til å vente, og denne sjåføren sov faktisk i bilen hele kvelden. Men da gutta fant ut at Sysoev var blitt slik en viktigper, mens Makov lå et eller annet sted i en kløft under snøen og ikke kunne komme, og dette svinet var for lat til å ankomme til fots, og rullet frem i en departementsbil kun for å vise den frem, så oppstod det litt trøbbel og knuffing, og istedenfor varme omfavnelser og lyse minner, boikottet de Sysoev, som om det ikke var noe annet å snakke om! Og som om han var skyldig i at Makov klatret i disse fjellene! Og alle ble som ville dyr, det var så bedrøvelig, og en fyr – han var selvfølgelig allerede fullstendig skallet, Kolja Pisjtsjalskij – pirket ut krabbene fra salaten, fjernet dem fra tallerkenen sin og rett i ansiktet på Sysoev mens han skrek: Spis dem du, du er vant til det, mens vi er enkle folk! Og alle trodde at Sysoev kom til å drepe ham, men han gjorde ingenting, han ble veldig forlegen og forsøkte omgås med dem, men alle slo hånden av ham, og han gikk forfjamsset rundt mens han tilbød tåkelys til alle som ville ha. Og etterpå forsvant han liksom ut på siden, og jentene begynte å synes synd på ham og ropte: Dere er ikke mennesker! Hva har han gjort dere? Og slik skiltes alle, sinte og bitre, og kvelden førte ikke til noe. Sånn var det,

¹ Et russisk strengeinstrument som kan minne om den norske langeleiken.

Denisov, men du tier, jeg har savnet deg, la oss gå hjem til meg, sant nok, det er bra rundstjålet der, men jeg har allerede fått alt til å se mer eller mindre presentabelt ut.

Loras gullstøvler knirket, regnkåpen raslet, øynene skinte under hatten, brynene luktet av roser og regn ... mens hjemme, i det gjennomrørte rommet, under det våte taket, klemt mellom forflyttede lag av tid, kaver tante Rita og kameratene hennes: Hun omkom, sjalet ble revet i stykker, pudderet strødd utover og det lyse håret råtnet. Hun hadde ikke gjort noe i løpet av sitt korte liv, hun hadde kun sunget foran speilet, og nå – død, gammel, sulten og skremt farer hun rundt i søvnens rike, mens hun tigger: husk!

Denisov grep hardere omkring Loras albue og snudde seg mot huset hennes, fordrev tåken: De skulle ikke skilles ad, de skulle være sammen for alltid, i krøllparentes, uløselig, permanent, uopløselig, ubrutt, som Khor og Kalinytsj, Layla og Majnun, sigaretter og fyrstikker.

Koppene var stjålet, så de drakk te fra glass. Snøhvite pappa, komfortabel som en Sibirkatt, spiste wienerbrød med øynene knepet sammen av lykke. Vi er også slik som de tre, den gamle kvinnen, mannen, tenkte Denisov, vi har også trengt oss sammen, høyt over byen, om noen ser oss utenfra – hva forener oss? En liten familie, vi trenger hverandre, svake og forvirrede, plyndret av skjebnen – han uten jobb, hun uten hode, og jeg – uten fremtid. Slik kan vi klynge oss tettere sammen, holde hverandre i hendene, én snubler – to støtter opp, spise wienerbrød, ikke søke noe sted, isolere oss fra andre mennesker, leve, ikke løfte hodet, ikke forvente berømmelse ... Å lukke øynene litt tettere til en fastsatt tid, binde kjeven, krysse hendene over brystet ... og lykkelig forsvinne inn i ikke-eksistens. Nei, nei, ikke for alt i verden!

”De tok alle gardinene, kjeltringene”, sukket Lora. ”Hva i all verden skal de med gardinene mine?”

Tåken la seg, eller kanskje den ikke hadde steget opp til sekstende etasje, denne lette, sommerlige tåken. Stummende mørke så inn i de nakne vinduene, fjerne bosetningers funklende lys, og så vidt i horisonten, i det japanske lakkørket, svulmet den oransje halvsirkelen av en måne på vei opp, lik en fjelltopp som var kommet til syne, opplyst av et fruktfarget morgenlys. Et sted der i fjellene sover Makov en evig søvn, Loras klassekamerat som hadde steget høyere enn alle mennesker og blitt der for alltid.

De rosenrøde toppene lysner, klippene er nedstøvet av snø, Makov ligger og stirrer inn i himmelhvelvingen, kald og skjønn, ren og fri, han råtner ikke, han blir ikke eldre, begynner ikke å gråte, vil ikke ødelegge noen, kommer ikke til å bli desillusjonert av noe. Han er udødelig. Finnes det en mer misunnelsesverdig skjebne?

”Hør her”, sa Denisov forbløffet til Lora, ”dersom disse fjolsene ikke visste noe om Makov, så kan det hende at kollegaene hans gjør det? Man kunne fått i stand et slags museum eller noe? Og hvorfor bærer ikke skolen deres Makovs navn – han har jo gjort den berømt?”

Lora var overrasket: Hva slags museum, herregud, Denisov, hvor skulle det være? Han kom seg gjennom skolen med nød og neppe, sluttet på høgskolen, deretter forlot han hæren, ditt og datt, de siste årene jobbet han som fyrbøter fordi han likte å lese bøker. Familien har gjennomgått mye på grunn av ham, fryktelige greier, dette vet jeg fra Ninka Zajtseva fordi svigermoren hennes jobber med Makovs mor. Og skolen kommer aldri til å bli oppkalt etter Makov, da den allerede bærer navnet til A. Kolbasjavitsjios. Det var forresten ikke så enkelt med ham heller, du skjønner, det var to Kolbasjavitsjios-brødre, tvillinger, en ble drept av den baltiske motstandsbevegelsen i -46, mens den andre selv var en del av denne bevegelsen og døde etter å ha spist fluesopp. Og fordi begge hadde samme initialer, og moren ikke kunne se forskjell på dem, så oppstod en ytterst tvetydig situasjon: Man kunne si at skolen er oppkalt etter broren som var en helt, men i sin tid fremmet en lokalhistorieforening en versjon der heltebroren infiltrerte fiendeleiren og ble sendt i døden på forrædersk vis av bandittene: De hadde avslørt det hemmelige byttet og foret ham med giftig suppe, mens bandittbroren erkjente sin villfarelse og gjorde et ærlig forsøk på å overgi seg, men ble skutt ved en feiltakelse. Forstår du, Denisov? En av dem var helt klart en helt, men akkurat hvem er ikke fastslått. Dette holdt på å drive rektoren vår fra vettet, hun overleverte til og med en petisjon for at skolen skulle skifte navn. Men det er uansett ikke snakk om at det blir Makov, han er jo ikke stålarbeider, eller hva?

Der har du den, menneskets hukommelse, menneskets takknemlighet, tenkte Denisov og følte seg skyldig. Hvem er jeg? Ingen. Hvem er Makov? En glemte helt. Kanskje det er skjebnen, skodd i gullstøvler, som forsøker å si meg noe: Slutt å streife rundt, Denisov, her er din oppgave i livet, Denisov! Dra den døde ungdommen ut fra ikke-eksistensen, redd ham fra glemselen: De kommer til å le av deg – tål det, de

kommer til å forfølge deg – hold ut, de kommer til å ydmyke deg – lid for ideen. Ikke forråd de glemte, de banker på i våre drømmer, ber om almisser, uler om nettene.

Mens Denisov var i ferd med å falle i søvn i den rundstjålne leiligheten høyt over Moskva, og Lora var i ferd med å sovne ved siden av – det mørke håret hennes lukket av roser – steg den blå månen. Mørke skygger ble kastet, det knirket i dypet av leiligheten, raslet i entreen, banket bak døren, og noe mykt, taktfast, sakte – tramp! Tramp! – bevegede seg langs gangen, hoppet til kjøkkenet, pep med døren, snudde og satte kursen tilbake – tramp! Tramp! Tramp!

”Hei, Lora, hva er dette for noe?”

”Sov, Denisov, det er ikke noe. Senere.”

”Hva for noe senere? Hører du hva som skjer?”

”Herregud”, hvasket Lora, ”det er pappa, pappa! Jeg sier jo til deg at jeg har problemer med pappa! Han er søvngjenger, han går i søvne! Jeg har jo sagt at han fikk sparken fra jobben, og dette begynte straks etterpå! Hva kan jeg gjøre? Jeg har vært hos de beste legene! Tengiz Georgievtsj sa: Han løper litt rundt, så stanser han. Mens Anna Efimovna sa: Hva er det du vil, det er alderen hans. Og Ivan Kuz´mitsj sa: Takk din skaper for at han ikke er ute og jager demoner. Og med hjelp fra Ruzanna gikk jeg til en telepat fra Departementet for Tungindustri, men det ble bare verre etter seansen: Han løper rundt naken. Sov, Denisov, vi kan uansett ikke gjøre noe.”

Men hvordan kunne han sove når denne zoologen, etter lyden å dømme, igjen hadde hoppet til kjøkkenet, og noe der inne gikk i gulvet så det sang.

”Åh, jeg kommer til å gå fra vettet”, sa Lora urolig, ”han har knust de siste glassene.”

Denisov trakk på seg buksene, Lora løp til faren, skrik hørtes.

”Men hva er det han gjør! Herregud, han har tatt på seg støvlene mine! Pappa, jeg har sagt det til deg tusen ganger ... Pappa, kjære vene, våkn opp!”

”Varmblodige, ha-ha!” Skrek den gamle mannen hulkende. ”De kaller seg varmlodige! De er urdyr, ingenting mer! Fjern disse pseudopodiene dine!”

”Denisov, ta tak i ham fra siden! Kjære pappa, pappa ro deg ned! Jeg skal hente litt legevindelrot ... Hendene, hold ham etter hendene!”

”Slipp meg! Der er de jo! Jeg ser dem!” Søvngjengeren slet seg løs, fra et eller annet sted hadde han hentet en ubegripelig styrke. Barten og skjegget var som vinterlige, ullaktige ting på den nakne kroppen.

”Men pappa, da!”

”Vasilij Vasilevitsj!”

Natten fløy over jorden, langt borte i mørket kokte havet, rådløse australiere så seg om, bedrøvet over sitt kontinents forsvinning, kapteinen oversvømte Denisovs innrøkte hule med bitre tårer, Rykusjin, utsultet på berømmelse, spiste kald mat fra en kasserolle, Ruzanna sov med hodet vendt mot sør, Makov sov med hodet vendt mot intet – alle var opptatte med sine egne saker, og hvem bryr seg om at det i midten av byen, i høyden, i månens perlemorslys, finnes virkelige mennesker som ikke vet sin arme råd, kjemper, står og stamper, skriker og lider – Lora i sin gjennomsiktige nattskjorte, et syn for guder, zoologen i gullstøvler, og Denisov, utslitt av visjoner og tvil.

Datsjaens beliggenhet var vidunderlig: eiketrær, eiketrær, og under eikene var det gresslysninger, og på disse lysningene spilte de volleyball i rødlig kveldslys – ballen avga en hul lyd, en vind passerte sakte over eiketrærne, og eiketrærne svarte vinden på samme vis. Og Makovs datsja var også vidunderlig: gammel og grå med små tårn. Og mellom blomsterbedene, under en kveldsfuktig hegg ved et rundt bord, satt Makovs fire søstre, mor, stefar og tante, de drakk te med bringebær og lo. Tanten hadde et spedbarn i armene, barnet viftet med en papegøye av plast, ved siden av lå en rørende harmløs hund, og en slags fugl gikk avslappet langs veien i sine egne tanker, han gjorde seg ikke engang den umake å bli nervøs av Denisov og haste av gårde, selv ikke for høflighets skyld. Denisov var litt skuffet over idyllen. Det ville selvfølgelig vært nytteløst å forvente at huset og hagen var dekorert med sørgeflagg, at de gikk på tå hev, og at moren, sort av sorg, ville ligge urørlig på sengen og ikke fjerne blikket fra sønnens isøks, og at fra tid til annen, så ville et familiemedlem, deretter et annet, plukke opp et sammenkrøllet lommetørkle, klemme det mellom tennene og gråte halvkvalt, han hadde likevel forventet et eller annet trist. Men de hadde glemt, de hadde alle glemt! Han var forresten også en fin en der han kom med en blomsterbukett, som om han skulle gratulere dem ... De snudde seg og så på Denisov med både forbløffelse og skremte smil, de så på knippet med nelliker i hånden hans, blodrøde som en solnedgang før uvær, størknede blodskorper, memento mori. Spedbarnet, som var den mest følsomme, fordi han ennå ikke hadde glemt det grusomme mørket han nettopp var kalt fra, gjettet straks hvem som hadde sendt Denisov, begynte å skrike, slo rundt seg, ville varsle, men hadde ikke ordene.

Nei, ingenting trist i syne, det eneste triste var jo at Makov ikke var der: Han spilte ikke volleyball under de saktmodige eiketrærne, han drakk ikke te under heggen eller jaget sensommerens mygg. Denisov, som var fast bestemt på å lide i den avdødes navn, overvant forlegenheten, overrakte blomstene, rettet på slipset, satt seg til bordet og forklarte sitt ærend. Han var de glemtes sendebud. Det var hans oppdrag. Han ville vite alt om deres sønn. Kanskje han skulle skrive selvbiografien hans. Lage et museum, eller om det ikke lot seg gjøre, så kunne han sørge for et hjørne i et museum. Montre. Ting fra barndommen. Fritidssystemene hans. Kanskje han samlet på sommerfugler, biller. Te? Jada, med sukker, takk, to skjæer. Han måtte komme i kontakt med glasiologer. Det er mulig at Makovs bestigning var viktig for vitenskapen på et vis. Forevige hans minne. Årlige forelesninger om Makov. Tillat oss å drømme litt: Makovfjellet. Makovstiftelsen med frivillige donasjoner. Man vet aldri!

Søstrene sukket, stefaren røykte mens han hevet sine grå øyenbryn av kjedsomhet, mens moren, tanten og spedbarnet begynte å gråte. Det var imidlertid som dugg for solen – alle tårer tørket her mellom bringebærene, eiketrærne og heggene – den saktmodige vinden kom flygende fra fjerne blomsterenger og hvisket til ham: La det fare. Alt er bra. Alt er rolig. La det fare ... Moren klemte nesen med et lommeørkle for å stagge gråten. Ja, trist, trist ... Men nå er det over, takk Gud, det er over, glemt, vann under broen, dekket med gule vannliljer! De vet jo at livet går videre. Der er Zjannotsjkas førstefødte. Det er vår Vasiljok. Vasiljok, lille venn, hvor er bestemors nese? De-er, ja. Dikkedik! Dikkedik! Vera, han er våt. Dette er hagen vår. Ser De blomsterbedene? Hm, hva mer ... Der er hengekøyen vår. Komfortabel, ikke sant? Og dette er vår Irotsjka, hun skal gifte seg. De må forstå det er travelt! Alt må man stelle i stand for ungdommen, alt må serveres på fat! Irotsjka var veldig pen. Ung, solbrun. Myggen spiste på den nakne ryggen hennes. Denisov stirret på Irotsjka. En mild bris satte de sorte heggebærene i bevegelse.

”La oss gå og se på hagen. Tomatene mine har virkelig tatt seg opp.” Makovs mor førte Denisov inn i dypet av hagen og hvisket: ”Jentene elsker virkelig Sasja. Spesielt Irotsjka. Men hva skal man gjøre. Jeg ser at De har et oppriktig ønske om å hjelpe. Vi ville gjerne be Dem om noe ... Hun skal gifte seg, og vi forsøker å få tak i et møbel til paret ... Og vet De hva, hun ønsker seg et vitrineskap, et ’Sylvia’-skap. Vi har løpt beina av oss. De er jo unge, så ... de vil leve litt. Dersom Sasja var i live,

så ville han endevendt Moskva ... til minne om Sasja ... for Irotsjka ... 'Sylvia', hva? Unge mann?"

"Sylvia" for den avdøde! skrek usynlige krefter. Evig minne!

"Sylvia' ... et 'Sylvia'-skap ... Så glad Sasja ville blitt ... Så glad han ville blitt ... La oss drikke litt mer te."

Og de drakk te med bringebær, eiketrærne skulle ikke noen steder, og Makov lå i høyden i diamantglans og blottet evigunge tenner mot himmelen.

Plikt er plikt. Greit, det får bli et skap. Hvorfor ikke? Etter Makov er det et skap. Etter Rita – en parfymeflakong. Flakongen har jeg byttet bort. Ingenting blir igjen. Mørkt som i graven. Avsvidd steppe. Frossen skorpe. Kjellerens soppaktige fukt. Blodets jernlukt. En sjettedel av jorden, revet ut med kjøttet. Nei! Jeg har ikke lyst til å vite noe! Jeg kunne ikke ha gjort noe, jeg var liten! Jeg hjelper bare Makov, for alles skyld, for alle, for alle! Og da de røslige, høflige portørene førte bort den hulkende kapteinen, og han klamret seg fast i dørbjelkene, postkassene, heissjakten, spriket med beina, bøyde knærne, hvinte, etterpå bar de tusen papirbåter ut av leiligheten, og ga dem til Pionerene for resirkulering, og jeg og alle naboene stod og kikket – jeg kunne ikke hjelpe da heller, jeg hjelper bare Makov!

Jeg har ikke lyst til å vite noe! Skapet, kun skapet! Skap, buffét, møblement med bronseinnfelling – ikke tykkere enn et gullhår! Med skinnende hjørner, delikate utskjæringer og fint skinn fra rutet glass. Ømme groper etter utskjæringen – så myke og lyse at man skulle tro en hare hadde løpt der – et vidunderlig, vidunderlig stykke hjem!

Man skulle tro at en hare hadde løpt nedover gangen. Loras pappa. Klirr! Han knuste noe. En flakong? Nei, et glass. De drikker te med bringebær fra glass. Makov ser på himmelen: Skaff skapet i mitt navn! Det skal jeg. Jeg skal forsøke. Jeg er rede til å lide. Jeg lider – og Makov vil la meg være i fred. Kapteinen også. Og tante Rita. Og kameratene hennes vil senke sine uutholdelige øyne.

Lora puster jevnt i søvne, det lukter roser av håret hennes, zoologen rasler rundt i gangen, dørene er låste – hvor hen skal du rømme? La ham løpe rundt, han kommer til å bli utmattet, lei, sove bedre. "Jeg visste, men jeg glemte, jeg visste, men jeg glemte", mumler han, og øynene hans er lukkede og føttene lette. Frem og tilbake, frem og tilbake, på månebelyste kvadratmeter, forbi bokhyllene, fra utgangsdøren til

kjøkkenet. Frem og tilbake, kanskje han har tatt på seg Loras hatt eller sandaler, kanskje han har tatt et gasbind rundt halsen eller pyntet hodet med et dørslag, han elsker nattlige nipsgjenstander. Frem og tilbake, fra dør til dør med myke hopp, knærne høyt hevet, hendene strukket foran seg, som om han skal fange noe, men ikke har fanget det ennå – en lystig jakt, harmløs blindbukk, ingen skade skjedd. ”Jeg visste, men jeg glemte!” En rød soloppgang kom om morgenen, fjellet med det sorte insektet Makov på toppen løste seg opp, den utslitte søvngjengeren sov søtt, degenererte byfugler begynte å synge og to lyseblå tårer trillet fra Denisovs øyne inn i Denisovs ører.

Denisov banket på alle slags forskjellige dører i sin jakt etter Sylvia, men overalt møtte han avslag. At det var? Importmulighetene har blitt innskrenket. Og ikke desto mindre når det gjelder ”Sylvia”! Du er meg en fin en! ... Ikke engang en general kunne skaffet det til veie. Muligens en marskalk, men det avhenger av hvilken tropp han leder! Nei, kamerat Petriukov kan ikke hjelpe deg. Ikke Kozlov heller. Og ikke henvend deg til Liulko – det er nytteløst. Men så har du kamerat Bakhtjarov ... Kamerat Bakhtjarov kan gjøre det, hjelpe, altså, men han er en lunefull og eiendommelig person med en blomstrende og uforutsigbar karakter, og fanden vet hvordan man kan sette kniven på strupen hans. Men du må uten tvil få fatt i ham utenfor kontoret, et eller annet sted på restauranten ”Skogseventyret”, der kameraten spiser og slapper av. Du kan forsøke badeanstalten, det vil være det beste stedet. Det er et gammelt triks: å finne det rette øyeblikket, når skjønnheten lar sine svanefjær falle og væter dem i vårstrålene, for å si det sånn, da har du henne. Få fatt i fjærene og oppbevar dem, så kan du be om alt ditt hjerte begjærer. Men Bakhtjarov er ikke akkurat noen skjønnhet, det kommer du til å få se selv, og fjærene hans, både buksen og vesken med undertøy og alle slags småretter i, er så godt bevoktet, og badeanstalten så vanskelig få innpass i – på et øyeblikk vender den seg med fronten mot skogen og ryggen til menneskene – at du bare kan glemme å komme inn uten et trylleord. Så du bør uansett forsøke å finne ham på ”Eventyret” utenfor byen. Man kan ikke gjøre annet enn å forsøke! Han samler krefter der.

Så var det ”Eventyret”.

Puh, så utrolig varmt det var der, så elegant, og så herlig det luktet! Lora skulle ha vært her, om det bare var litt mer penger å ta av, ja, der borte i hjørnet under

den gule lampeskjermen, der serviettene er brettet som kremmerhus, der lenestolene er myke. Ro for en plaget og halvgal sjel.

Kelnerne gikk forbi, og Denisov spurte den som virket mildest og mest elskverdig av dem: Kamerat Bakhtijarov er ikke tilfeldigvis her? Og servitøren behandlet straks Denisov som sin egen bror, viste og ledet ham med lillefingeren: Kameraten slapper av der borte. I en sirkel av venner og vakre kvinner.

Gå dit nå – det som skjer, skjer. Dit, jeg spør ikke for meg selv. Dit, der blå røyk virvler i kuppelformasjon, der høy latter kommer som vindkast, der champagnen spruter utover duken i en skummende søyle, der kvinneryggene er tunge, der en spinkel og hundeaktig mann i lilla slips svinser hastig rundt Sjefen og tilber ham uten stans. Ta et skritt – og han tok et skritt, krysset linjen, ble de glemtes sendebud, de navnløse som svever i drømmene, de som er dekket av snø, hvis ben stikker opp av steppenes hjulspor.

Men kamerat Bakhtijarov viste seg å være rund og myk, han lignet på en kineser, han så sågar ut til å være en fin fyr, og hvor gammel han var – seksti eller to hundre – var umulig å si. Han så gjennom folk, han så alt, leveren, milten og hjertet. Men han hadde ikke bruk for hverken leveren eller milten din – hva fanden skal han egentlig med dem – og dette er grunnen til at han ikke så direkte på deg, for å ikke gjennombore deg med blikket sitt, og samtaler snodde han et eller annet sted til siden og forbi. Kamerat Bakhtijarov spiste kalvekjøtt som var beint frem skandaløst mørt, en kriminelt ung grisunge, og salaten – tre minutter fra bed til bord – var så uskyldig at den ennå ikke hadde kommet til seg selv, den vokste og vokste, og plutselig – svisj! – så var den plukket. Den rakk ikke å skrike, og var allerede i ferd med å bli spist.

”Jeg elsker å spise ungdommen, sa Bakhtijarov. Men De, min solstråle, bør la være. Jeg ser på ansiktet Deres at De har magesår.” Han hadde gjettet helt riktig. Denisov hadde et gammelt magesår. ”Så her skal jeg varte Dem opp med noe som kommer deg til gode”, sa Bakhtijarov. ”Skål for min helse, skål for min elskverdighet.”

Han knipset med fingrene, og Denisov fikk servert gulrotstuing og mineralvann.

”Jeg tenker, jeg tenker”, sa han imens, ”jeg tenker både natt og dag, men kommer ikke frem til et svar. De ser ut til å være en lærd mann, de har så ulykkelige øyne, kom igjen, fortell meg: Hvorfor er bryggeriet oppkalt etter Stenka Razin? Mine

duer, det er tross alt en statlig institusjon med produksjonsplaner, regnskap, sosialistisk kappestrid, partikomiteé, og, jeg ler meg i hjel, lokale fagforeningsko-ho-omitée! Fagforeningskomitéer! Det må da være en spøk? Og så har du den røveren Razin. Nei, jeg forstår det ikke. Etter min mening er det morsomt. Le!”

Vennene og kvinnene begynte å le, mannen med det lilla slipset begynte til og med å hvine. Denisov smilte også lystig og drakk en slurk varmt mineralvann.

”Men om man ser det fra en annen side: Stepan Timofeevitsj Razin er jo en folkehelt, vårt håp – og de kaster det over bord. Dere skjønner jo, dette var en hendelse med stor politisk resonans, og nå har vi denne lille fabrikken med tvilsom profil. Etter min mening er det morsomt. Le!”

Kvinnene åpnet munnene på ny og gapskrattet.

”So-om svigermors ullkåpe lagret i en koffert ... den råtner ikke, ruster ikke, rakner ikke”, begynte mannen med det lilla slipset plutselig å synge mens han ristet på skuldrene og trampet med føttene.

”Se så fantastisk gøy vi har det her”, sa Bakhtijarov fornøyd. Vi ler og ler med lys barnelatter, og alt er innenfor lovlige rammer, alt er innenfor tillatte grenser ... alt er bare klappe-klappe-søte, men De hadde en liten forespørsel til meg, vi er lutter øre ...”

”Egentlig, så er det en enkel sak, altså ganske vanskelig”, sa Denisov konsentrert. ”Altså, De skjønner, jeg spør liksom ikke for meg selv, personlig behøver jeg ingenting ...”

”Lønnetre, du mitt visnede, hvem spør vel for seg selv, nå om dagen er det ingen som spør for seg selv ... nå om dagen er det bare å spytte, så kommer inspektørene løpende og griper tak i de hvite, små hendene dine: Om det var der du spyttet, hvor tok du spyttet fra, ja, på hvilket grunnlag – og hva er vi, ingenting, rene som snø ... kan jeg kalle deg tuppelure?” ”Du frost, frost!” Begynte kamerat Bakhtijarov å synge. ”Syng, mine duer!”

”Frys meg ei!” Sang de med rundt bordet.

”So-om svigermors ullkåpe lagret i kofferten,” mannen med det lilla slipset forsøkte å møte koret med sang, men de overdøvde ham. De sang bra.

”Klaudias sopran er ikke verst,” sa Bakhtijarov. ”Vår Zykina! Maria Callas, for å si det sånn, eller kanskje enda bedre. Du må også synge, tuppelure.”

”Ja, ja, de advarte meg,” tenkte Denisov og gapte taktfast med munnen. ”De advarte meg, og jeg var forberedt, det er jo ikke for min egen del, og det er ingenting som bare kommer av seg selv, man må lide for å oppnå noe, jeg hadde bare ikke forutsett at å lide ville være så utrivelig som dette.”

”Uten arbeid, ingen lønn,” bekreftet Bakhtijarov, som hadde lest Denisovs tanker. ”Hva trodde du egentlig, lille venn? Hva slags artikkel var det du ville ha? Et ska-a-ap? Uff, for noen skøyere vi er, da ... du kunne synge for oss, eller hva? Vi sier det slikt, noe enkelt, balsam for sjelen? Gi oss din forbrukersolo, sjelesang! Vi lytter, min due! Stillhet! Vi skal vise ham respekt!”

Denisov sang hastig mens han led under blikkene til Bakhtijarovs gjester, han sang det som falt ham inn, det man synger i bakgårder, på fotturer, på togene, en byballade om Sharova Lenotsjka, hun trodde på kjærligheten, men ble sveket og besluttet å ødelegge frukten av sin lettsindige villfarelse: ”Hun grov en liten grop, presset steinen ned, og lille Zina pep en siste gang.” Han sang og hadde allerede forstått at han befant seg i en ørken, det var ingen der. Han sang om en dom fremlagt av hjerteløse dommere: ”Henrett henne, jo, henrett henne!” Og om den villfarnes triste og urettferdige endelikt: ”Jeg går til fengselet, det er åpent, og der inne ligger Sharova Lenotsjka drept”, og Bakhtijarov nikket medfølende med hodet. Nei, Bakhtijarov var ikke så verst, absolutt ikke så verst, i ansiktet hans kunne man sågar skimte enkelte koselige, tiltalende kriker og kroker, og hvis man myser, så kan man i et lite øyeblikk nesten tro at det er snakk om en bestefar, en gamling som elsker sitt barnebarn. Men selvsagt kun hvis man myser. De andre var det langt verre med – ta for eksempel den frøkna der: en fryktelig dårlig kvinne, hun ligner på en ski, fronten hennes er fullstendig innvevd av brokader, mens ryggen er helt naken. Eller hun der andre, skjønnheten med øyne som en kirkegårdsvokter. Men verst av alle var den rastløse gladlaksen, en sleivete bajas med lilla slips, paddeaktig munn og en ulldott på hodet, om noen bare kunne sablet ham ned, tatt livet av ham, eller svidd ham med hydrogenperoksid, slik at han ikke våget å kikke! Men forresten, de er bare grusomme fordi de feirer min ydmykelse, mine pinsler – på det viset er de som alle borgere. Det gjør ikke noe. ”Der inne ligger Lenotsjka drept.”

”Så flott, søtnosene mine!” Utbrøt Bakhtijarov overrasket. ”Så flott vår kamerat sang! Rett og slett pianissimo, intet mindre. Dermed basta. Men nå skal vi sette i med et tilsvarende. La oss vise vår gjest en dess!”

Og gjestene satte i. Den lilla uokråken, som var oppmerksomheten selv, dirigerte med en gaffel, tårer strømmet fra skjønnetens døde øyne, de spisende på nabobordene tørket seg med servietter og slo seg sammen med koret. Klaudias sopran trådte inn med en gjennomtrengende, fiolinaktig note:

Åh mamma, kjære mamma
Hvorfor dro du din vei
Din sønn er en tyv
Og skurken av en far fant du ei!

I fjellene lavet snøen ned, tettere og tettere, føk sammen til snøfonner, begravde Makov, hans sprikende bein og ansiktet vendt mot evigheten. Han råtner ikke, ruster ikke, rakner ikke! Snøfonnene steg høyere og høyere, fjellet begynte å knase under snøens tyngde, det durte, brast, og med et damplokomotivs drønn gikk et snøskred, og ingenting var igjen på fjelltoppen. Litt røyk kom fra den snøhvite disen, og så la den seg over klippene.

”Vi er da venner, kjære gjest, velkommen til vår fest!” – skrek Bakhtijarov mens han grep tak i kinnene til Denisov. ”Håh! Jeg snakker på rim! Ikke verst! Hæ? Jeg er litt av en fyr! Drikk opp mineralvannet ditt! Bånnski, bånnski! Slik, ja! Men du: Gjør ære på en gammel venn! Skal det være fest, så skal det være fest! Kryp under bordet! For moro skyld! Kom an! ”

”At det var?” sa Denisov. Makov var glemt. ”Hvem tror De at De er, gamlefar? Takk og farvel, og jeg trenger ikke skapet. Jeg har ombestemt meg.” Og han var i ferd med å reise seg opp.

”Under bordet! Jeg forstår ikke! Hva er det?” Bakhtijarov rev i jakken hans. ”Vær så snill! Folkens!”

”Vær-så-snill, vær-så-snill!” Oppfordret kvinnene taktfast sammen med vennene, gjestene, servitørene, til og med kokken hadde dukket opp fra intet, og hele spisesalen kom seg på beina, kom frem fra bordene, fremdeles med mat i munnen skanderte de hvert eneste ord og klappet i hendene: ”Vær-så-snill!”

Nei, nei og atter nei! Hvorfor?! Jeg er et menneske, jeg er stolt, jeg kryper ikke, så drep meg heller! Hva med lidelsen da? Hei, husk på det! Å lide! Det var det du ville.

Han ble dypt bedrøvet, det var som om han stod for døden, han spaknet, satte opp en dyster mine, men det hjalp ikke. Han ville trekke pusten, men det var ikke noe å puste inn. Og Bakhtjarov hadde allerede kastet bort duken, han satt på skrå, slik at beina ikke skulle være i veien mens han inviterte med hånden: Jeg ber dem, stig på!

... Han krøket seg sammen i linens halvmørke, og trakk knærne opp under seg som et foster mens han kikket sløvt på kvinnebeina, sølvstripene og de lakkerte hovene: Den lumske retten hadde tåkelagt både hørsel og syn, sopranen gikk ham på nervene. Jeg vet hva jeg skal gjøre. Jeg setter opp et minnesmerke til ære for de glemte. Det får så være om det blir et flatt sted på steppene, uten inngjerding, umarkert, der det vokser fjærgress eller sivaks, det spiller ingen rolle om solen brenner jorden til saltet kommer frem, la gå om det er grus eller knust glass der, om sjakaler uler om kveldene eller en uvøren gjeng holder kalas på stedet. Jeg hilser dere, hermetikkbokser, og dere, ølkorker, ære være spyttklysene, hurra for knuste tomater. En søppelhaug eller en saltlysning, fjærgressets rasling eller vindens plystring – det er bra nok, alt er likegyldig, ingenting skremmer de glemte – det er uansett ikke noe mer som kan skje med dem. Under bordet hang et forgrått, øyeløst kvinneansikt, det mumlet, søkte medfølelse:

”Hvorfor, åh, hvorfor er det slik at alt er pelttfritt, enklelt og scholid for noen, mens det for andre bare er schøppel og låte, hvorfor?”

Den vises hjerte er i gråtens hus. Mineralvannet gjorde Denisov søvnig, og han sovnet.

En månestråle brøt gjennom stoppen og stakk ham i øyet. Den månebelyste duken lå på parketten, og en sølvhage befant seg utenfor vinduet, august tente stjernene i mørket. Det var som om snøen fra alle fjellene hadde drysset over hagen, stillheten og de stumme stiene. Denisov knirket over gulvplankene, stilte seg ved vinduene. Han hadde ikke drømt om noen i natt.

Hanen gol, Bakhtjarov og trollkjerringene hans hadde forsvunnet, skyggene sover, det er ro i verden.

Men hva for slags tull er dette. Å plages av minner om ingenting, å be en avdød om forlatelse for noe man etter andre å dømme ikke har skyld i, å fange håndfuller med tåke? Det finnes ingen femte dimensjon, og ingen fører regnskap over

dine sorger og seiere, og ved veiens ende venter verken refs eller belønning, det er faktisk ikke en vei engang, berømmelse er tåke, sjelen er damp, og, unnskyld meg, dersom du krøp under bordet, så var det ditt valg, smak og behag. Menneskeheten vil ikke strømme takknemlig etter deg i flokk, og usynlige krefter kommer ikke til å rope fra den evigvarende asuren: ”Flott, Denisov! Kom igjen! Fortsett slik! Vi oppmuntrer og støtter deg helt og holdent!”

Han gikk rundt hele ”Eventyret” og røsket i dører, alt var låst. Det var da som bare! Sitt her til i morgen. Eller knus et vindu? Alarmen er nok på. Det er en liten landsby, alt er blottlagt. De kommer til å plystre, lysene vil begynne å blinke, og spesialstyrkene rykker ut. Om de ikke fanger deg i hagen, så vil de uten problemer få tak i deg på hovedveien. Mens jorden sover i lyseblått skinn på den høytidelige og vidunderlige himmelen, kommer Denisov til å vimse hit og dit mellom busker og vakthytter, huke seg ned bak søppelspann, rasle rundt i hagtorn for å unngå søkelyset. Til ingen nytte. En voll av mørke omgir jorden: Metafysisk månesukker strøs fra blad til blad, skjelvende og skinnende: sukker, snø, drømmer, ødemark, alt har frosset til, alt dør, sløves ned i meningsløs skjønnhet, alt er glemt, alt er tilgitt, for ingenting har skjedd, ingenting vil heller skje.

Åh, der er en telefon. Må ringe Lora. Selv er jeg død – gi hjelp til selvhjelp.

Lora var nedsyltet.

”Å, Denisov, ta en drosje, kom hit. Noe fryktelig har skjedd. Hva mener du med ’innelåst’?! Hva slags eventyr? Har du gått fra vettet, Denisov, jeg er så bedrøvet, det er pappa, jeg tok ham med utenbys til en gammel kvinne, du vet ikke hvem det er, Liza, hun er en klok kone, rett og slett en vidunderlig kvinne. Ruzanna anbefalte henne, hun skulle lese pappa. Hvordan man gjør det? De plasserer deg på en krakk under et ikon, setter frem et lys, voksen drypper ned i en vaskebalje, Liza leser bønner, energien bedrer seg betraktelig. Man beregner flere seanser på dette, så du kan jo forestille deg, i mellomtiden stakk jeg ut en tur til den lokale butikken, de har et godt utvalg der, herreskjorter fra Nederland, jeg hadde lyst til å kjøpe en til deg, men de var allerede revet bort, og jeg ble oppslukt av varene som er tiltenkt andelseierne, jeg vet ikke hvilke andelseiere, et eller annet forbrukersamvirke eller noe. I det hele tatt, leverandører av kjuke kan kjøpe hvite herremokasiner fra Østerrike, akkurat slike som du trenger, man kan også få jeans i bytte mot kjøtt og filtpenner for gulrøtter, det trenger vi ikke, men mokasinene er veldig fine: Jeg sier til

jentene bak disken: Jenter, jeg har ikke kjuke, men er det mulig å kjøpe disse likevel? Og en av dem, hun var så sympatisk, sier: Vent på bestyrerinnen, kanskje dere kan komme til enighet. Jeg ventet og ventet, det var allerede blitt mørkt, ingen kom, og så sier de: Hun kommer neppe, hun skulle få besøk av en venn fra Severomorsk. Så jeg gikk tilbake, og Liza var fullstendig panisk: Hun sa at han bare satt der, så sovnet han, og du vet jo hvordan han blir: Han sovnet, spratt opp, slo døren på vidt gap og løp, ute er det mørkt, og stedet er fullstendig ukjent, han har rømt, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, Denisov, jeg har vært hos politiet, men de flirer bare av meg. Uansett, nå er jeg hjemme, jeg er helt matt, pappa har jo ikke ett øre på seg, han kommer til å våkne til seg selv et eller annet sted i skogen, han kommer til å gå seg vill, fryse, dø, han vet ikke hvor jeg førte ham, han er forsvunnet, Denisov, hva har jeg gjort?

... Så han rømte, brøt seg løs og rømte! Han visste det, han hadde visst om veien hele tiden! De glemte livnet til, skyggene løftet hodene, gjennomslitt gjenferd spisset ørene og lyttet: Han løper, de har gitt slipp på ham, møt ham, gå patrulje, vift med flaggene, tenn signallyktene. Søvnjengeren løper langs veiløst terreng, med lukkede øyelokk, utstrakte hender, et stille smil, som om han ser det de seende ikke kan, som om han husker det de har glemt, som om han på nattestid fanger det som er glemt om dagen. Han løper over dugget gress, over måneflekker og sorte skygger, over sopp og groblad, over bleke, nattlige blåklokker, over små froskeunger. Han løper opp hauger, ned igjen, ren og klar under den lyse månen, lyngen pisker de lette beina hans, natten blåser på det sovende ansiktet hans, det hvite håret flagrer i vinden, skogen viker til siden, lønnetreet blomstrer, lyset blusser opp.

Han løper vel til han møter lyset?

Del 2: Teoridel

1. Teoretisk innledning

1.1 Om teksten og forfatteren

Tolstaya's style, not unlike Gogol's, has elicited delight and distress, primarily by its extravagant metaphors, quicksilver oscillation between the lyrical and affecting on the one hand and the grotesque or the absurdly comic on the other, rapid and seemingly unmotivated shifts in mood or tone, in tandem with myriad other unexpected leaps of a temporal, spatial, or discursive nature. (Goscilo 1997: 7)

Jeg har valgt å oversette *Søvngjenger i tåke* av Tatjana Tolstaja. Teksten er hentet fra Tolstajas andre novellesamling med samme tittel, som ble utgitt i 1989. Per i dag er det kun hennes første novellesamling som har blitt oversatt til norsk: *Elsker, elsker ikke og andre historier* (Cappelen 1990). I Russland er hun en relativt godt kjent tv-personlighet og forfatter. I tillegg har hun gjort seg bemerket i engelskspråklige land, blant annet for sin virksomhet som oversetter og skribent innenfor flere sjangre (Goscilo 1997: 3).

Jeg har tidligere jobbet med tekster av Tolstaja, og visste at det ville være en utfordring å oversette det Helena Goscilo kaller "Tolstajas stil" i boken *The Explosive World of Tatyana N. Tolstaya's Fiction*. Novellen jeg har tatt for meg kjennetegnes av store tempoendringer, og en hyppig veksling mellom nøkterne observasjoner og fantasifulle utgreiinger, fra setninger på ett ord til en halv side uten punktum, og tankesprang som kan minne sterkt om *stream of consciousness*. Problemene man støter på befinner seg altså ikke først og fremst på et leksikalsk nivå – selv om man selvfølgelig støter på vanskeligheter der også – den største utfordringen er å formidle den spesielle språkføringen, gjenskape rytmen og således stilen i norsk språkdrakt.

Når man oversetter må man i de fleste tilfeller stole på at konteksten gir viktig informasjon idet man skal foreta leksikalske valg. Valgmulighetene begrenses gjerne naturlig av denne informasjonen, og tidligere valg er med på å påvirke ordvalg senere i teksten. Dette var et av hovedproblemene mine i arbeidet med *Søvngjenger i tåke*. Allerede i overskriften får man en viss anelse om hvor hemmelighetsfullt det litterære landskapet man er i ferd med å bevege seg inn i er. Fortellingen brettes ut i bruddstykker, i det ene øyeblikket befinner vi oss i Leningrad under beleiringen, mens man i det neste deltar på en gjenforeningsfest i tekstens samtid. I tillegg kommer de

mange tankesprangene. Opptil flere ganger har jeg trodd at jeg har oversatt feil, fordi enkelte av setningene rett og slett ikke gir mening, i hvert fall ikke umiddelbart. De mangler tilsynelatende indre koherens og kan vanskelig knyttes til den øvrige konteksten. Denne følelsen forsterkes ytterligere av at hukommelsestap er en sentral del av teksten: Både Denisov og Loras far forsøker å huske noe, de leter etter minner, famler i tåke. Selv når Loras far endelig husker, så får vi ikke vite hva han har glemmt, kun at han hadde visst det hele tiden: ”Han visste det, han hadde visst om veien hele tiden!” (Min oversettelse, s.36)

1.2 Valg av tekst og teori

Da jeg skulle begrunne mitt valg av tekst, var ”stil” et av de første ordene jeg benyttet meg av. Dette er også et ord som er hyppig brukt av litteraturvitere, translatologer og lingvister. I tillegg kan man ofte lese om ”forfatterens stil” i anmeldelser. På tross av ordets utbredelse innenfor disse feltene, så finner man overraskende lite konkret om stil og stilistikk i lærebøkene innenfor oversettelse. I *Introducing Translation Studies, Theories and Applications* av Jeremy Munday, som blant annet benyttes i innføringsemner til translatologi, er begrepet kun nevnt i forbifarten uten videre forklaring. Jeg vil forsøke å definere hva *stil* innebærer, og på den måten gi mening til et relativt tomt begrep: Kan det relateres til oversettelse på en fruktbar måte? Og kan stilistikk være et nyttig redskap når man står overfor de mange valgene som må foretas i en oversettelsesprosess? Dette vil jeg knytte opp til min egen oversettelse og de valgene jeg har foretatt der.

Jeg har tatt utgangspunkt i Joan Boase-Beiers *A stylistic approach to translation*. Hun fokuserer på kognitiv stilistikk, og diskuterer stilistiske virkemidler og oversetterens rolle som formidler av disse i lys av teoretikere som Roman Jakobson, Lawrence Venuti og Eugene Nida.

1.3 Lawrence Venuti og Eugene Nida

På 1960-tallet lanserte bibeloversetter Eugene Nida begrepene *formell* og *dynamisk* ekvivalens. På denne måten bevegde han seg bort fra det gamle begrepsapparatet med *frie* og *ordrette* oversettelser, og flyttet fokuset over på ytringens ekvivalens. Formell ekvivalens innebærer, som navnet også antyder, en formell likhet med utgangsteksten i form og innhold. Denne strategien er orientert mot utgangsteksten, og hovedformålet

er at selve meddelelsen i den oversatte teksten skal være mest mulig lik sitt opphav (Munday 2001: 41). Den andre typen ekvivalens kaller han for *dynamisk*. Ifølge Nida er dynamisk ekvivalens alltid å foretrekke. Her endrer man fokus og henvender seg istedenfor til mottakeren. Dette gjelder både lingvistiske behov og eventuelle kulturelle forventninger vedkommende har til en tekst. Formålet er å oppnå en mest mulig naturlig uttrykksmåte i målspråket. Språket skal være lett tilgjengelig, og flyte uten lingvistiske hindre som for eksempel fremmede konstruksjoner og utradisjonelle ordvalg. Den naturlige uttrykksmåten har alltid forrang, og det viktigste er at den antatte meningen formidles: "Nida underlines that correspondence in meaning must have priority over correspondence in style". (Munday 2001: 42). Som det fremgår av sitatet, så mister stil sin viktighet dersom en konflikt mellom form og innhold skulle oppstå.

Lawrence Venuti er en av Nidas kritikere, og hevder at dynamisk ekvivalens potensielt kan skade teksten mer enn den gagnar den. Den naturlige uttrykksmåten forflater teksten ved å undertrykke de forskjellige markørene som understreker tekstens fremmedhet eller *foreignness*. Han benytter seg av begrepene *foreignization* og *domestication*, og dette er strategier som påvirker både utvalg av tekst og metode i selve oversettelsesprosessen. En *domesticating* eller *hjemliggjørende* oversettelse kjennetegnes av at man fokuserer på å gjøre teksten sømløst tilgjengelig for et målspråkpublikum. Dette oppnår man blant annet ved å tilpasse oversettelsen til målspråkets litterære kanon, noe som kan resultere i at oversetterens rolle blir mer eller mindre usynlig. En *hjemliggjørende* oversettelse kan på den måten innebære en streben etter dynamisk ekvivalens, og denne tendensen påvirker også hvilke tekster som oversettes. Ved å velge tekster som er lette å hjemliggjøre, eller tilpasse til målspråkets litterære kanon, så risikerer man ifølge Venuti å ende opp med en homogen samling av oversatt litteratur. I en *foreignizing* eller *fremmedgjørende*² oversettelse bevarer man de fremmede elementene, selv om de kan synes utfordrende å forholde seg til for målkulturens lesere. (Munday 2001: 146-148)

² I det videre kommer jeg til å benytte meg av begrepsparet *hjemliggjørende* og *fremmed/fremmedgjørende*. Sistnevnte må ikke forveksles med Bertolt Brecht *verfremdung*.

2. Stil

2.1 Hva er stil?

I *Litteraturvitenskapelig Leksikon* defineres stil som: ”samlebetegnelse for den språklige uttrykksformen i en litterær tekst eller sakprosaetekst, de særtrekk som språket og strukturen i en tekst har” (Lothe m.fl. 2007: 215), og Boase-Beier er inne på noe av det samme når hun legger frem en enkel definisjon som utgangspunkt for en diskusjon om stil: ”the perceived distinctive manner of expression” (2010: 4). I tillegg vil jeg trekke frem Leech sin definisjon av stilistikk, som sitert hos Kirsten Malmkjær i artikkelen ”Translational stylistics: Dulcken’s translations of Hans Christian Andersen”: “the study of the use of language in literature” (2004: 13). Som Malmkjær påpeker i teksten, så er dette en tilnærmet altomfattende definisjon, og det er opp til hver enkelt å spesifisere parameterne i henhold til sine undersøkelser. I det videre skriver hun at: “Style can be defined as a consistent and statistically significant regularity of occurrence in text of certain items and structures, or types of items and structures, among those offered by the language as a whole” (2004: 14). Med andre ord: Stil kan defineres som en rekke av konsekvente og veloverveide valg. Dette er imidlertid en forenklet definisjon, og som jeg har vært inne på tidligere, kun et utgangspunkt for videre diskusjon. Det er altså mulig å studere stil ved hjelp av statistikk. Gjennom å undersøke hyppigheten av for eksempel grammatiske kategorier, både fravær og nærvær, kan stil være en målbar størrelse, noe jeg kommer til å gå nærmere inn på i min diskusjon om alliterasjon i *Søvngjenger i tåkes* åpningsavsnitt.

Stilistikk slik vi kjenner det i dag er en relativt ny disiplin. Selve studiet av stil i oversettelse begynte først å utvikle seg på 1960-tallet. Det har sine røtter i lingvistikken, nærmere bestemt strukturalismen og Roman Jakobsons teorier. Han skrev for eksempel at ”creative translation is possible, because cognitive experience is universal” (Boase-Beier 2010: 13), og at stil er det som konstituerer en teksts litteraritet. I sitatet kan man finne spor av dagens kognitive stilistikk, selv om hans påstand om universalisme er gjenstand for diskusjon.

Jakobson mente at *mening* er plassert i teksten av forfatteren, at vedkommendes intensjon kan avleses stilistisk, og at stil er resultatet av bevisste, lingvistiske valg. Kognitiv stilistikk skiller lag fra Jakobson ved å hente inn elementer fra reader-response-teori, som i korte trekk går ut på at mening skapes i leseprosessen,

den eksisterer ikke i teksten på egenhånd. I kognitiv stilistikk er valgene uttrykk for mentale prosesser, eller ”a particular mindset” (Boase-Beier 2010: 23).

Stil kan altså være et uttrykk for mening. I arbeid med skjønnlitteratur kan det være problematisk å benytte seg av ”mening” og ”forfatterens intensjon”, men i resten av min kommentar vil jeg ta utgangspunkt i at man *må* anta at det ligger en intensjon bak de forskjellige markørene i utgangsteksten. Uten en slik grunnholdning vil det bli svært vanskelig å foreta valg i oversettelsesprosessen, da man ikke har noe å orientere seg etter. Denne holdningen reflekteres også i sitatet nedenfor, der Boase-Beier understreker viktigheten av å foreta valg som resulterer i samme effekt i både utgangstekst og måltekst.

2.2 Stil i oversettelse

I *A stylistic approach to translation* beskriver Boase-Beier hva hun legger i stil-begrepet når det relateres til oversettelse:

(...) the aim of a translation therefore goes beyond the mental expansion and cognitive pleasure of the translator because s/he will try, in the target text, to make choices potentially able to give rise to effects on target-text readers which reflect the potential effects of the source text on its readers. The writer of the translation is thus initially responsible (...) for the style of the translated text to which the reader response and from which s/he will create meaning. (2010: 51)

Boase-Beier legger her vekt på overføring av stil og den potensielle effekten den kan ha i både utgangs- og målkulturen. Dersom man skal følge Boase-Beier, så er en oversettelse et forsøk på å gjenskape effekt, og denne effekten oppnås ved hjelp av stilistiske virkemidler. Spørsmålet er da hvordan man overfører eller gjenskaper stil på et annet språk i en annen kulturkontekst. Dette er et av hovedproblemene jeg kommer til å diskutere i lys av min egen oversettelse, og jeg vil også forsøke å vurdere om noe går tapt i oversettelsen i situasjoner der *foregrounding*, flertydighet og intertekstualitet er et tema.

3. Stilistiske virkemidler

3.1 Intertekstualitet

Intertekstualitet har flere funksjoner innenfor skjønnlitteraturen, og er blant annet et hyppig brukt stilistisk virkemiddel. Tolstajas tekster er tettpakket med intertekstuelle referanser, noe som kan være et stilistisk problem sett fra en oversettters perspektiv.

Helena Goscilo hevder at vesentlige deler av teksten, om ikke hele hovedpoenget, kan gå tapt om man ikke klarer å overføre allusjonene til målspråket (Goscilo 1997: 6).

Munday opererer med begrepsparet *vertikal* intertekstualitet og *horisontal* intertekstualitet. Førstnevnte betegner det vi vanligvis vil kalle allusjoner, det Munday kaller ”ekko”, en henvisning til for eksempel et kapittel eller vers, men uten referanser. Horisontal intertekstualitet henviser til sitater, der kilden normalt sett blir oppgitt (2009: 87). *Søvnngjenger i tåke* har flere eksempler på både vertikal og horisontal intertekstualitet.

Selv om jeg er enig i at intertekstualitet er et viktig stilistisk virkemiddel, så vil det nok ikke være realistisk å tro at man kan overføre hver eneste referanse i sin helhet fra et språk til et annet, fra en kultur til en annen. Det må være opp til hver enkelt oversetter hva som vektlegges og hvilket stilistisk nivå man velger å gjengi, og hvilken strategi man velger å benytte seg av. I *V mire interteksta: jazyk, pamjat’, perevod* foreslår Galina Denisova følgende fremgangsmåter:

1. Finne frem til en ekvivalent innenfor målspråket.
2. Plassere det intertekstuelle elementet i målspråkets oversatte kanon.
3. Kommentere det, og på den måten innføre et fremmed element i teksten.
4. ”Ordrett”, uten kommentar, som fører til at intertekstualiteten går tapt og nøytraliseres.

(Denisova 2003: 259, opprinnelig på russisk, her i min oversettelse.)

De to første punktene kan settes i forbindelse med Nidas dynamiske ekvivalens og Venutis hjemliggjøring, mens både punkt tre og fire er eksempler på fremmedgjøring. Punkt fire kan i tillegg sorteres under formell ekvivalens. I det videre vil jeg knytte mine egne valg til kategoriene ovenfor.

Eksempel 1:

Не потому, что, как говорится, от нее светло, а потому, что с ней не надо света. (Tolstaja 2006: 199)

Ikke fordi hun lyste opp rommet, som man sier, men fordi lys ikke var nødvendig med henne. (Min oversettelse, s. 5)

Setningen kommer opprinnelig fra diktet "Sredi mirov" av Innokentij Annenskij, men er også tonesatt og fremført av blant andre Akvarium og Vladimir Vysotskij. Dette er altså både en litterær og populærkulturell referanse, som mest sannsynlig vil være kjent for store deler av publikummet i målkulturen. Hvis man skulle plassert denne teksten i målspråkets litterære kanon, og for eksempel benyttet seg av et sitat fra en norsk vise eller et norsk dikt, ville fokuset på målspråket blitt for stort. Jeg har likevel valgt en hjemliggjørende strategi her, og funnet det jeg mener er en norsk ekvivalent til budskapet i utgangsteksten. Intertekstualiteten går tapt, men det ville den nok også gjort dersom jeg hadde valgt å oversette utdraget ord-for-ord. Et alternativ ville vært å kommentere det, altså innføre et fremmed element som beskrevet i Denisovas punkt nummer 3: "Ikke fordi det, som de sier i **sangen/diktet**, (...)" Jeg mener imidlertid at den norske metaforen innehar en tilstrekkelig ekvivalent effekt, og at det er beskrivelsen av Lora som er hovedsaken her, ikke den eventuelle litterære eller populærkulturelle referansen.

Eksempel 2:

Клен ты мой опавший (Tolstaja 2006: 229)

Lønnetre, du mitt visnede (Min oversettelse, s. 30)

Bakhtjarovs utbrudd er hentet fra et dikt av Sergej Esenin med samme tittel. Dersom man gjør et forsøk på å avdekke forfatterens intensjon, altså hvorfor Bakhtjarov snakker på denne måten, så er det rimelig å anta at det er et en måte å understreke hans høytravende måte å kommunisere på. Han synger og ler høyt, og er en "lunefull og eiendommelig person med en blomstrende og uforutsigbar karakter (...)" (Min oversettelse, s. 28)

Esenins dikt foreligger ikke på norsk, og en leser i målkulturen vil av den grunn mest sannsynlig ikke kjenne til diktet, såfremt vedkommende ikke har kjennskap til russisk litteratur på originalspråket. Om en russisk leser ikke kjenner igjen diktet umiddelbart, så går det uansett tydelig frem av ordstillingen at det ikke er snakk om normert talespråk:

Kljon ty moj opavšij
Lønnetre du mitt visnede

Her har jeg benyttet meg av Denisovas punkt nummer fire: Direkte oversettelse uten kommentar. På grunn av nevnte ordstilling vil det imidlertid ikke være snakk om en fullstendig nøytralisering av uttrykket.

De to foregående utdragene har vært eksempler på horisontal intertekstualitet. Det første avsnittet av *Søvngjenger i tåke* er et vertikalt eksempel, som jeg kommer til å diskutere nærmere under *foregrounding*.

3.2 Foregrounding

”For translation, the notion of a text or passage or structure which draws attention to itself (...) is interestingly at variance with a common theme in translation: that of smoothness, neutrality, readability” (Boase-Beier 2010: 88). *Foregrounding* er nært beslektet med Sjklovskijs begrep *underliggjøring*: Tekstens litteraritet består i evnen til å yte motstand, og få leseren til å oppleve verden på ny gjennom en desautomatisering av dagligspråket. Venutis begrep fremmedgjøring er aktuelt her, siden den type strategi inneholder flere elementer av det Boase-Beier kaller *foregrounding*. Dette har også med tekstens synlighet som oversettelse å gjøre: Avvikene kan i enkelte tilfeller understreke fremmedheten, mens en nøytralisering, eller et forsøk på dynamisk ekvivalens, fører til hjemliggjøring.

Platonov

Et av de mest fremtredende eksemplene på fremmedgjøring finner man allerede i det første avsnittet av *Søvngjenger i tåke*, der man kastes rett inn i Denisovs fundering over eksistensielle spørsmål. Stilen fremheves av den voldsomme endringen fra det første til det andre avsnittet: Fraværet av allitterasjonene i det andre, nærværet i det første. Det alvorlige anslaget sammenlignet med det andre avsnittets letthet. Tonen endrer seg fullstendig når Denisov, etter å ha summert sitt liv på jorden så langt, plutselig betviler Australias eksistens. Avsnittet bærer mange likhetstrekk med det første avsnittet i Platonovs *Kotlovan*, eller *Anleggsarbeideren* i Erik Egebergs oversettelse. Begge begynner med en oppsummering av livet så langt, og har en ordstilling som skiller seg fra normert skriftspråk, noe som bidrar til at det *lugger* når

man leser gjennom – formen trekker til seg oppmerksomheten din, blir følbart (Lothe m.fl. 2007: 237). Ordvalget og rytmen, som i stor grad er et resultat av gjentakelser og allitterasjoner, er også sterkt stilistisk markerte. I sin dystopiske fortelling tematiserer Platonov en dehumaniserende ideologi, eller som Terras skriver om verket i *The Cambridge History of Russian Literature*: ”Platonov brilliantly mirrors the deformation which the Russian language underwent after the revolution, when the people’s traditional consciousness was destroyed and replaced by a new one both artificial and absurd.” (1996: 476)

Anleggsgrøften:

В день тридцатилетия личной жизни Воцеву дали расчет с небольшого механического завода, где он добывал средства для своего существования. В увольнительном документе ему написали, что он устраняется с производства вследствие роста слабосильности в нем и задумчивости среди общего темпа труда. (Platonov u.å.)

På tredveårsdagen for sitt personlige liv fikk Vosjtsjev oppgjør fra det lille mekaniske verkstedet hvor han hadde tjent midler til livets opphold. I avskjedsdokumentet fikk han skriftlig beskjed om at han ble fjernet fra produksjonen som en følge av sin voksende svakelighet og eftertenksomhet, målt mot det generelle arbeidstempo.” (Platonov 1998: 13)

Søvngjenger i tåke:

Земную жизнь пройдя в середины, Денисов задумался. Задумался он о ее смысле, о бренности своего семного, наполовину уже использованного существования, о страхах ночных, о гадах земных, о красивой Лоре и некоторых других женщинах, о том, что лето нынче сырое, о далеких странах, в существование которых ему, впрочем, не очень-то верилось. (Tolstaja 2006: 198)

Da han var kommet midtveis i sitt jordiske liv, begynte Denisov å fundere. Han funderte over livet, over dets mening, over forgjengeligheten i sin allerede halvt oppbrukte jordiske tilværelse, nattens redsler, jordens krypdyr, over den vakre Lora og et knippe andre kvinner, at sommeren er grå nå for tiden, og over fjerne land, hvis eksistens han strengt tatt ikke trodde noe særlig på. (Min oversettelse, s. 5)

I *Anleggsgrøften* ser man at oversetteren har benyttet seg av en hjemliggjørende strategi med et idiomatisk uttrykk som ”tjent midler til livets opphold”. Normert russisk ville være ”добыть средства к существованию”, og da kan det være rimelig

å mene at den norske oversettelsen burde gjengi nettopp dette. Allitterasjonene er imidlertid bevart flere steder.

Jeg har valgt å beholde gjentagelsen av ”задуматься” og ”земной”, da jeg mener at det ville være et brudd med utgangstekstens stil å endre dette. Det samme gjelder for ”o”, som jeg har erstattet med ”over”, i et forsøk på å beholde rytmen. Både ordstilling og ordvalg, samt lingvistisk fravær og nærvær, er tellbare størrelser, noe som kan være nyttig i gjengivelse av passasjer der man blir usikker på betydningen av disse konstruksjonene.

Jeg har altså benyttet meg av en fremmedgjørende strategi her, noe som til en viss grad går utover tekstens lesbarhet: Når andre har lest gjennom min oversettelse av *Søvngjenger i tåke*, så har den vanligste reaksjonen vært at det første avsnittet er vanskelig å komme gjennom. Dette var imidlertid også min første reaksjon, både som leser og oversetter, i arbeid med originalteksten. Jeg mener derfor at den relativt formelle ekvivalensen og fremmedheten er med på å skape samme effekt som i utgangsteksten. Avsnittet *skal* skille seg ut.

Blokadnik:

Ага, они **блокадники**. Они голодные. Глаза у них очень странные. И он сразу понимает: И он сразу понимает: ага, они **блокадники**, значит, и я **блокадник**. (Tolstaja 2006: 204)

Aha, de er **blokadniker**, **beleirede Leningradborgere**. De er sultne. Øynene deres er svært rare. Og han skjønner det straks: Aha, de er **blokadniker**, det betyr at jeg også er en **blokadnik**. (Min oversettelse, s. 9)

Her har jeg benyttet meg av en strategi som favner om både formell ekvivalens og fremmedgjøring. Jeg har altså valgt å beholde det russiske ordet, selv om det ikke kan påstås å være like godt innarbeidet låneord som for eksempel ”datsja”. Det er vanskelig å avgjøre hvilke assosiasjoner ordet ”blokadnik” vekker hos en norsk leser. Det betegner ikke et fenomen vi er kjent med i norsk kontekst, og er heller ikke et oppslagsord i norske ordbøker. Det består imidlertid av kjente elementer som ”blokade” og suffikset -nik, og bør derfor være forståelig for de fleste.

Når man velger å beholde det som blir et fremmedord i målpråket, så er det vanlig å kompensere med en forklaring. Dette gjør jeg ved å legge til ”beleirede

Leningradborgere”. En slik inn gripen fører til at jeg får benyttet meg av samme repetisjonsmønster som i utgangsteksten. Som eksempelet viser, så er ordet ”blokadnik” benyttet tre ganger der. Jeg kunne skrevet ”beleirede Leningradborgere” og gjentatt det, men det synes å være en tungvint løsning, spesielt siden Denisov har en såkalt aha-opplevelse, og utropet derfor bør være kort og konsist. Gjentakelsen av det samme ordet er så viktig at den rettferdiggjør forklaringen som ikke er å finne i utgangsteksten. Man kan også hevde at gjentakelsen innehar en viktig kognitiv effekt, spesielt i forbindelse med beleiringen og Denisovs forhold til sin avdøde tante Rita:

Repetition ... can result from an inability to come to terms with traumatic experience (see Freud 1961). And in this sense too, it can be seen ... to be a cognitive state embodied by stylistic repetition and the cognitive effects on the reader of patterns which draw attention to particular points in the text. (Boase-Beier 2010: 94)

Kvinnen uten øyne:

Почему, ну почему одним все **широе, леркое, бротистое**, а другим только **пьявое и мяклое**, ну почему? (Tolstaja 2006: 232)

Hvorfor, åh, hvorfor er det slik at alt er **pelttfritt, enklelt** og **scholid** for noen, mens det for andre bare er **schøppel** og **låte**, hvorfor? (Min oversettelse, s. 33)

Her har jeg vurdert det slik at det ikke bare er *hva* som blir sagt som er viktig, men også *hvordan*. Jeg har forsøkt å gjenskape mumlingen på norsk med utgangspunkt i en tolkning av hva de feilstavede ordene betyr. Jeg oppnår kanskje ikke leksikalsk ekvivalens, men den norske setningen som helhet ser ut til å fungere som et adekvat uttrykk for originalen. Det samme gjelder effekten, det er uten tvil en setning som påvirker leseflyten og får leseren til å dvele ved både form og innhold.

3.3 Flertydige Lora

I beskrivelsen av Lora dukker ordet ”черно-золотую” opp. Denne sammensetningen er ikke et oppslagsord i verken norske eller russiske ordbøker, og jeg finner det heller ikke i RuN-korpuset.

Min umiddelbare assosiasjon til ”sort-gull” var ”sort-hvitt”. Jeg fant imidlertid ut at det ikke var en tilfredsstillende løsning, all den tid det russiske uttrykker også er ”черно-белый” (”sort-hvitt”).

Черно-золотую

(...) ничем не был он похож на Лору, шумную, взволнованную, всю **черно-золотую**. (Tolstaja 2006: 203)

(...) han lignet ikke på Lora i det hele tatt, som var støyete og oppøst, fullstendig **sort og gylden**. (Min oversettelse, s. 8)

I mitt første utkast var jeg redd for at en så direkte overføring som ”sort og gylden” ikke ville være tilstrekkelig, og jeg forsøkte å finne ut hva som kunne ligge bak denne sammensetningen. Det eneste jeg fant var en artikkel om fugler, черно-золотые котинги, ”black-and-gold cotinga” på engelsk og ”gullvingekotinga” på norsk (lat. tijuca atra), en fugl som tilhører spurvefamilien, og visstnok skal svært høyløst. På den ene side var det logisk forsvarlig å sammenligne Lora med en fugl: Senere i teksten beskrives faren som en fredsdue, han er zoolog, og har fornærmet en kollega med det russiske ordet for ”fugl” til etternavn. På den annen side måtte jeg vurdere om ”черно-золотую” ville lede en lesers av utgangsteksten til samme konklusjon: Må man ha utpreget kjennskap til fuglearter for å komme frem til at det er en fugl det er snakk om? Her er det fruktbart å snakke om effekt – hva slags effekt vil uttrykket ha på en russisk leser? Det synes rimelig å anta at ”черно-золотую” ikke umiddelbart henleder tankene til fugleverdenen, og dersom det er tilfellet, så er det nok ikke en effekt som inntreffer i høyere grad hos en russisk leser enn en norsk leser, kanskje snarere tvert imot. I tillegg beskrives Loras klesdrakt som både sort og gylden senere i teksten, så sammensetningen kan også være en henvisning i den retning.

Et argument for formell ekvivalens er å beholde flertydigheten, og på den måten også beholde assosiasjonsrikdommen: ”As a stylistic characteristic it involves the presence of structures in a text which have a multiple meaning” (Boase-Beier 2010: 83). Som Boase-Beier også skriver, så er ikke sammensatte konstruksjoner den vanskeligste typen av flertydighet å forholde seg til, da underlige sammensetninger

ofte finner sin ekvivalent uten problemer i målspråket. Med utgangspunkt i dette, ville et valg som ”sort-hvitt” holdt leseren i altfor stramme, kognitive tøylar.

Setningsstruktur

”Roman Jakobson makes the crucial claim that ‘all cognitive experience and its classification is conveyable in any existing language ... the sense may be translated, while the form often cannot. And the point where form begins to contribute to sense is where we approach untranslatability.’
(Munday 2009: 10).

Nida benytter seg som tidligere nevnt av begrepene formell ekvivalens og dynamisk ekvivalens. Det må være en bevisst avgjørelse når man bestemmer seg for formell ekvivalens istedenfor dynamisk. Når form ikke er viktig, så vil det i de fleste tilfeller lønne seg å velge dynamisk ekvivalens. Nida og Taber mener at formell ekvivalens ikke går overens med dynamisk ekvivalens: ”stylistic subtleties’ are only reproduced to the extent that they do not undermine dynamic equivalence.” (Boase-Beier 2010: 56)

Denisov beskriver Lora som fullstendig ”sort og gylden”, hun er skjodesløs og prater i ett sett. Dette er grunnen til at jeg ikke har delt inn monologene hennes i flere setninger. Det kan selvsagt synes unaturlig med så lange setninger på norsk, samtidig ønsket jeg å legge vekt på ordflommen, hvordan ting strømmer ut av Lora uten stans. Monologene hennes kan minne sterkt om en *stream of consciousness*, og det var et bevisst valg fra min side å bevare dette elementet i teksten.

I enkelte tilfeller har jeg likevel vært nødt til å stykke opp setninger. Selv om hun snakker "på innpust og utpust", mener jeg at det er nødvendig å gi målspråkpublikummet noen pustepauser i form av tegnsetting. For en russisk leser vil ikke de lange setningene føre til de samme problemene som oppstår når man overfører den type syntaks til norsk. Dette skyldes blant annet grammatiske fenomener som forbinder setningsleddene og fremmer en indre koherens i langt større grad enn målspråket tillater. I tillegg inneholder gjerne et russisk ord betydningsbærende prefikser og bøyningendelser som må gjengis med flere ord på norsk. På den måten kan en lang setning bli enda lengre, noe som kan synes uoverkommelig på et språk der man allerede fra før av har et mer restriktivt forhold til setningslengde.

Om man antar at det finnes en intensjon bak forfatterens tegnsetting, så vil jeg påstå at det er et forsøk på å få teksten, og således Lora, til å fremstå som sømløs og oppøst. Selv om det kanskje vil være lettere å følge de lange passasjene for en russisk leser, mener jeg at for mye av Loras litterære karakter vil gå tapt dersom man velger å normalisere tegnsettingen i den norske gjengivelsen.

4. Oppsummering og avsluttende refleksjoner

”Style is the outcome of choice” (Boase-Beier 2010) er en vag definisjon, men jeg synes den egner seg godt til oppsummering:

I mitt arbeid med *Søvngjenger i tåke* har jeg møtt på utfordringer som jeg har forsøkt å løse ved hjelp av både teori og praksis. Ett av de største problemene har vært setningsstrukturen, spesielt med tanke på tegnsetting i gjengivelsen av Loras monologer. Her stod jeg overfor et vanskelig valg – skulle jeg beholde den russiske setningsstrukturen, og risikere å ende opp med en tunglest tekst, eller skulle jeg ta sikte på en mer idiomatisk språkføring? Denne problemstillingen går igjen i hele teksten: Hvor går grensen mellom god flyt og forflatning, og hvor *fremmed* kan en tekst være før den er ugjennomtrengelig? Under arbeidet med oversettelsen innså jeg imidlertid at det ikke behøver å være et valg mellom enten det ene eller det andre. Jeg har forsøkt å gjøre språket så dynamisk og lettfattelig som mulig, samtidig som at det har vært viktig for meg å beholde tekstens identitet som oversettelse. Teori kan være et nyttig verktøy, men det er ikke en fasit. Å oversette er en form for kommunikasjon. Om man blir for opptatt av utgangsteksten, risikerer man å overse mottakeren, og dersom man fokuserer for mye på måltekst og målpråk, vil viktige elementer fra originalen gå tapt. Det gjelder altså å finne en balanse. Jeg mener at det er lettere å finne denne balansen når man har kjennskap til forskjellige teoretiske retninger, da denne kunnskapen setter i gang viktige bevisstgjøringsprosesser. En optimal oversettelse er et resultat av gjennomtenkte valg.

Litteraturliste

Boase–Beier, Joan. 2010. *Stylistic Approaches to Translation*. Essex

Denisova, G. V. 2003. *V mire interteksta: jazyk, pamjat', perevod*. Azbukovnik. Moskva

Goscilo, Helena. 1997. *The Explosive World of Tatyana N. Tolstaya's Fiction*. New York

Malmkjær, Kirsten. 2004. "Translational stylistics: Dulcken's translations of Hans Christian Andersen". *Language and Literature* 13. s. 14-24

Munday, Jeremy. 2001. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London/New York

Munday, Jeremy. 2009. *The Routledge Companion to Translation Studies, Revised Edition (Routledge Companions)*. London/New York

Platonov, Andrej. 1998. *Anleggsgrøften*. Overs. Erik Egeberg, Oslo

Terras, Victor. 1996. "The twentieth century: the era of socialist realism, 1925-53" i Moser, Charles E., (red.), *The Cambridge History of Russian Literature*. Cambridge University Press, s. 458-520

Tolstaja, Tatjana. 2006. "Somnambula v tumane" i *Zenskij den'*. Moskva

Ordbøker:

Berkov, Valerij. 2002. *Russisk-Norsk ordbok*. Kunnskapsforlaget. Oslo

Kurilova, A.D. 2007. *Tolkovyj slovar' razgovornogo russkogo jazyka*. Astrel'. Moskva

Internettbaserte kilder:

RuN-korpuset: http://tekstlab.uio.no/glossa/html/index_dev.php?corpus=run

Platonov, Andrej. u.å. *Kotlovan*. Klassika.ru.
<http://www.klassika.ru/read.html?proza/platonov/kotlovan.txt> Nedlastet 05.11.11